

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาการมีส่วนร่วมของเจ้าพนักงานฝ่ายปกครองในระดับตำบลและหมู่บ้าน ต่อการปฏิบัติงานของพนักงานสอบสวน สถานีตำรวจภูธรกิ่งอำเภอเฝ้าไร่ จังหวัดหนองคาย พื้นที่รับผิดชอบของสถานีตำรวจภูธรกิ่งอำเภอเฝ้าไร่ จังหวัดหนองคาย ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี ผลงานการวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นแนวทางในการวิจัยตามลำดับ ดังนี้

1. แนวคิดที่เกี่ยวกับตำรวจ
 - 1.1 ความหมายของตำรวจ
 - 1.2 บทบาทอำนาจหน้าที่ของตำรวจ
 - 1.3 อำนาจหน้าที่ในการดำเนินคดีอาญา
2. แนวคิดที่เกี่ยวกับพนักงานสอบสวน
 - 2.1 ความหมายและบทบาทหน้าที่ของพนักงานสอบสวน
 - 2.2 กระบวนการยุติธรรม
 - 2.3 อำนาจสอบสวนคดีอาญาของพนักงานสอบสวน
 - 2.4 เขตอำนาจการสอบสวน
 - 2.5 ขั้นตอนการปฏิบัติของพนักงานสอบสวน
3. แนวคิดที่เกี่ยวกับกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สารวัตรกำนัน
 - 3.1 การปกครองท้องถิ่น
 - 3.2 คุณสมบัติของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สารวัตรกำนัน ตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องถิ่น พุทธศักราช 2457
 - 3.3 อำนาจหน้าที่ของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สารวัตรกำนัน ตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องถิ่น พุทธศักราช 2457
 - 3.4 อำนาจหน้าที่ตามระเบียบกฎหมายอื่น
4. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วม
 - 4.1 ความหมายของการมีส่วนร่วม
 - 4.2 หลักการมีส่วนร่วมของประชาชน
 - 4.3 ลักษณะการมีส่วนร่วม
 - 4.4 รูปแบบของการมีส่วนร่วม

- 4.5 กระบวนการมีส่วนร่วม
- 4.6 ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม
- 4.7 ขั้นตอนการมีส่วนร่วม
- 4.8 วิธีการวัดการมีส่วนร่วม
- 5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 6. กรอบแนวคิดในการวิจัย

1. แนวคิดที่เกี่ยวกับตำรวจ

1.1 ความหมายของตำรวจ

พระราชบัญญัติตำรวจแห่งชาติ พ.ศ. 2547 มาตรา 4 ให้ความหมายของ “ข้าราชการตำรวจ” หมายความว่า บุคคลซึ่งได้รับการบรรจุแต่งตั้งตามพระราชบัญญัตินี้ โดยได้รับเงินเดือนจากงบประมาณหมวดเงินเดือนในสำนักงานตำรวจแห่งชาติ และให้หมายความรวมถึงข้าราชการตำรวจในสำนักงานตำรวจแห่งชาติซึ่งสำนักงานตำรวจแห่งชาติแต่งตั้งหรือสั่งให้ปฏิบัติหน้าที่ราชการตำรวจ โดยได้รับเงินเดือนจากส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ หรือหน่วยงานอื่นของรัฐด้วย

ตำรวจ หมายถึง เจ้าหน้าที่ของรัฐ มีหน้าที่ตรวจตรา รักษาความสงบ จับกุมและปราบปรามผู้กระทำความผิดกฎหมาย

ความหมายคำว่า “ตำรวจ” โดยทั่วไปหมายถึงเจ้าพนักงานผู้ที่กฎหมายให้อำนาจและหน้าที่รักษาความสงบเรียบร้อยของประชาชน ตำรวจจะต้องคอยตรวจตรา ดูแลมิให้มีสิ่งหนึ่งสิ่งใดทำลายความสงบเรียบร้อยของประชาชน

นอกจากนี้ ในประมวลระเบียบการตำรวจเกี่ยวกับคดี ได้ให้นิยามศัพท์ตำรวจไว้ว่า คือ พนักงานซึ่งกฎหมายให้อำนาจและหน้าที่ ตรวจตรารักษาความสงบเรียบร้อยของประชาชน

1.2 บทบาท อำนาจหน้าที่ของตำรวจ

มาตรา 6 สำนักงานตำรวจแห่งชาติเป็นส่วนราชการมีฐานะเป็นนิติบุคคลอยู่ในบังคับบัญชาของนายกรัฐมนตรี และมีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้ (พระราชบัญญัติตำรวจแห่งชาติ พ.ศ. 2547 : 3)

1. รักษาความปลอดภัยสำหรับองค์พระมหากษัตริย์ พระราชินี พระรัชทายาท ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ พระบรมวงศานุวงศ์ ผู้แทนพระองค์ และพระราชอาคันตุกะ

2. ดูแลควบคุมและกำกับการปฏิบัติงานของข้าราชการตำรวจซึ่งปฏิบัติการตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา
3. ป้องกันและปราบปรามการกระทำความผิดทางอาญา
4. รักษาความสงบเรียบร้อย ความปลอดภัยของประชาชนและความมั่นคงของราชอาณาจักร
5. ปฏิบัติการอื่นใดตามที่กฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของข้าราชการตำรวจหรือสำนักงานตำรวจแห่งชาติ
6. ช่วยเหลือการพัฒนาประเทศตามที่นายกรัฐมนตรีมอบหมาย
7. ปฏิบัติการอื่นใดเพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้การปฏิบัติการตามอำนาจหน้าที่ตามข้อ 1, 2, 3, 4 หรือ 5 เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

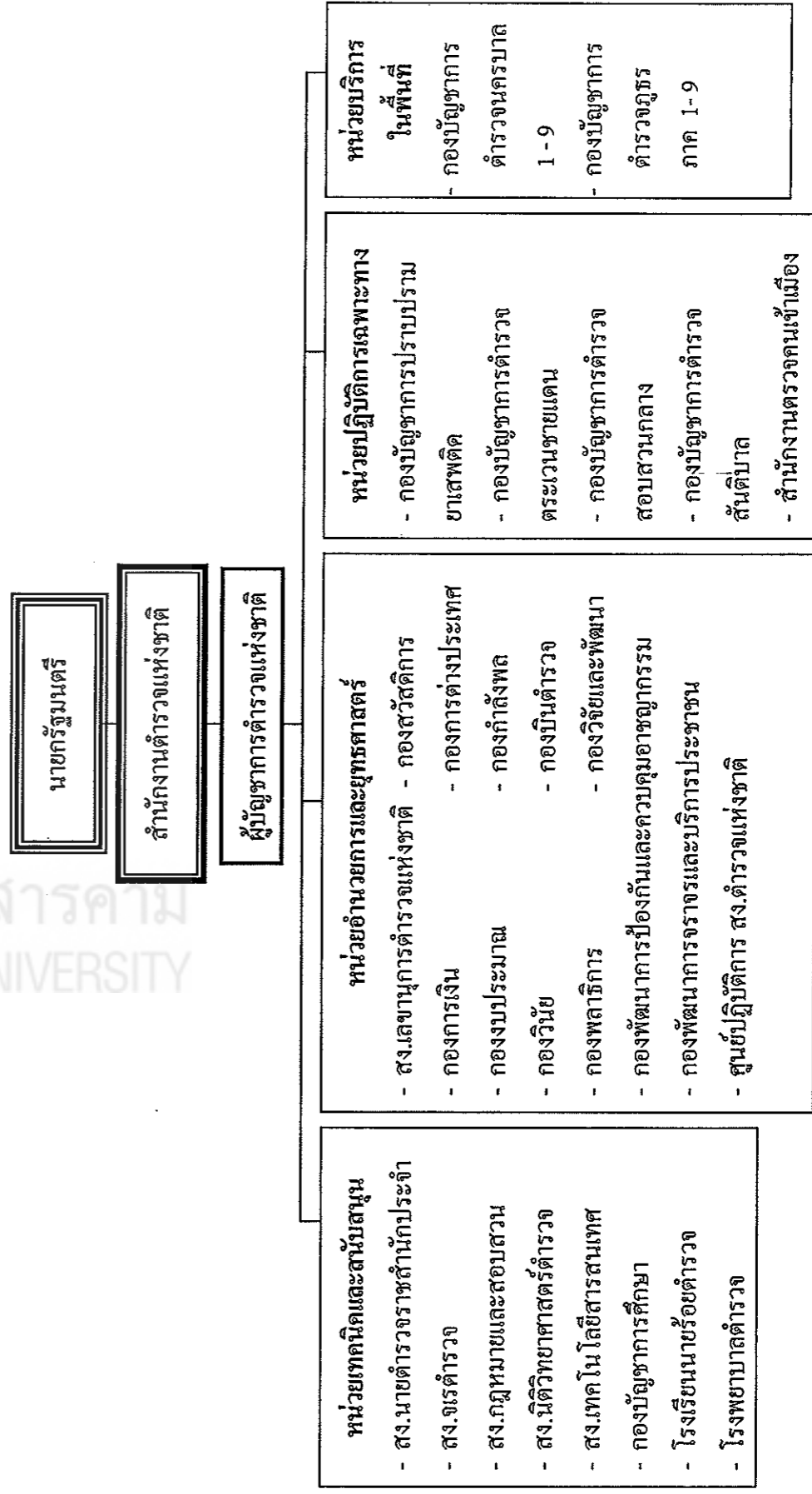
โครงสร้างสำนักงานตำรวจแห่งชาติ การจัดระเบียบราชการใน สำนักงานตำรวจแห่งชาติ

มาตรา 10 สำนักงานตำรวจแห่งชาติแบ่งส่วนราชการดังต่อไปนี้

- (1) สำนักงานผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติ
- (2) กองบัญชาการ

การแบ่งส่วนราชการตาม (1) เป็นกองบัญชาการหรือการจัดตั้งกองบัญชาการตาม (2) ให้ตราเป็นพระราชกฤษฎีกา และการแบ่งส่วนราชการเป็นกองบังคับการหรือส่วนราชการอย่างอื่น ให้ออกเป็นกฎกระทรวงและให้กำหนดอำนาจหน้าที่ไว้ในพระราชกฤษฎีกาหรือกฎกระทรวงนั้น แล้วแต่กรณี

มาตรา 11 สำนักงานตำรวจแห่งชาติ มีผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติเป็นหัวหน้าส่วนราชการมีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

(1) รับผิดชอบควบคุมราชการประจำในสำนักงานตำรวจแห่งชาติ กำหนดแนวทางและแผนการปฏิบัติราชการของสำนักงานตำรวจแห่งชาติ และลำดับความสำคัญของแผนการปฏิบัติราชการประจำปีของสำนักงานตำรวจแห่งชาติ ให้เป็นไปตามนโยบายและแนวทางการปฏิบัติราชการที่นายกรัฐมนตรีและ ก.ต.ช. กำหนด รวมทั้งกำกับ เร่งรัด ติดตาม และประเมินผลการปฏิบัติราชการของส่วนราชการในสำนักงานตำรวจแห่งชาติ

(2) เป็นผู้บังคับบัญชาข้าราชการตำรวจในสำนักงานตำรวจแห่งชาติรองจากนายกรัฐมนตรี

(3) เป็นผู้รับผิดชอบในการปฏิบัติราชการของสำนักงานผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติ

(4) วางระเบียบหรือทำคำสั่งเฉพาะเรื่องไว้ให้ข้าราชการตำรวจ หรือพนักงานสอบสวน ปฏิบัติการเกี่ยวกับการใช้อำนาจหรือการปฏิบัติหน้าที่ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาหรือกฎหมายอื่น

มาตรา 25 ชั้นข้าราชการตำรวจมีดังนี้

1) ชั้นสัญญาบัตร ได้แก่ ผู้มียศตั้งแต่ร้อยตำรวจตรีขึ้นไป

2) ชั้นประทวน ได้แก่ ผู้มียศสิบตำรวจตรี สิบตำรวจโท สิบตำรวจเอก จำสิบตำรวจดาบตำรวจ

3) ชั้นพลตำรวจ ได้แก่ พลตำรวจสำรอง

พลตำรวจสำรอง คือ ผู้ที่ได้รับการบรรจุเป็นข้าราชการตำรวจ โดยได้รับการคัดเลือกหรือสอบแข่งขันเข้ารับการศึกษายอดรวม ในสถานศึกษาของสำนักงานตำรวจแห่งชาติ

โครงสร้างการแบ่งส่วนราชการ โครงสร้างพื้นฐานแบ่งออกเป็น 2 ส่วนใหญ่ ๆ ได้แก่

1. หน่วยงานหลัก(Line)เป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการป้องกันปราบปรามอาชญากรรม การรักษาความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชน การบริหารสาธารณะ การรักษาความมั่นคงของประเทศ และการรักษาความปลอดภัยขององค์พระมหากษัตริย์ พระราชินีและพระบรมวงศานุวงศ์ทุกพระองค์ ซึ่งประกอบด้วยหน่วยงาน ดังต่อไปนี้

1.1 หน่วยงานที่รับผิดชอบการให้บริการประชาชนในพื้นที่โดยตรง ได้แก่ กองบัญชาการตำรวจนครบาล กองบัญชาการตำรวจภูธรภาค 1-9

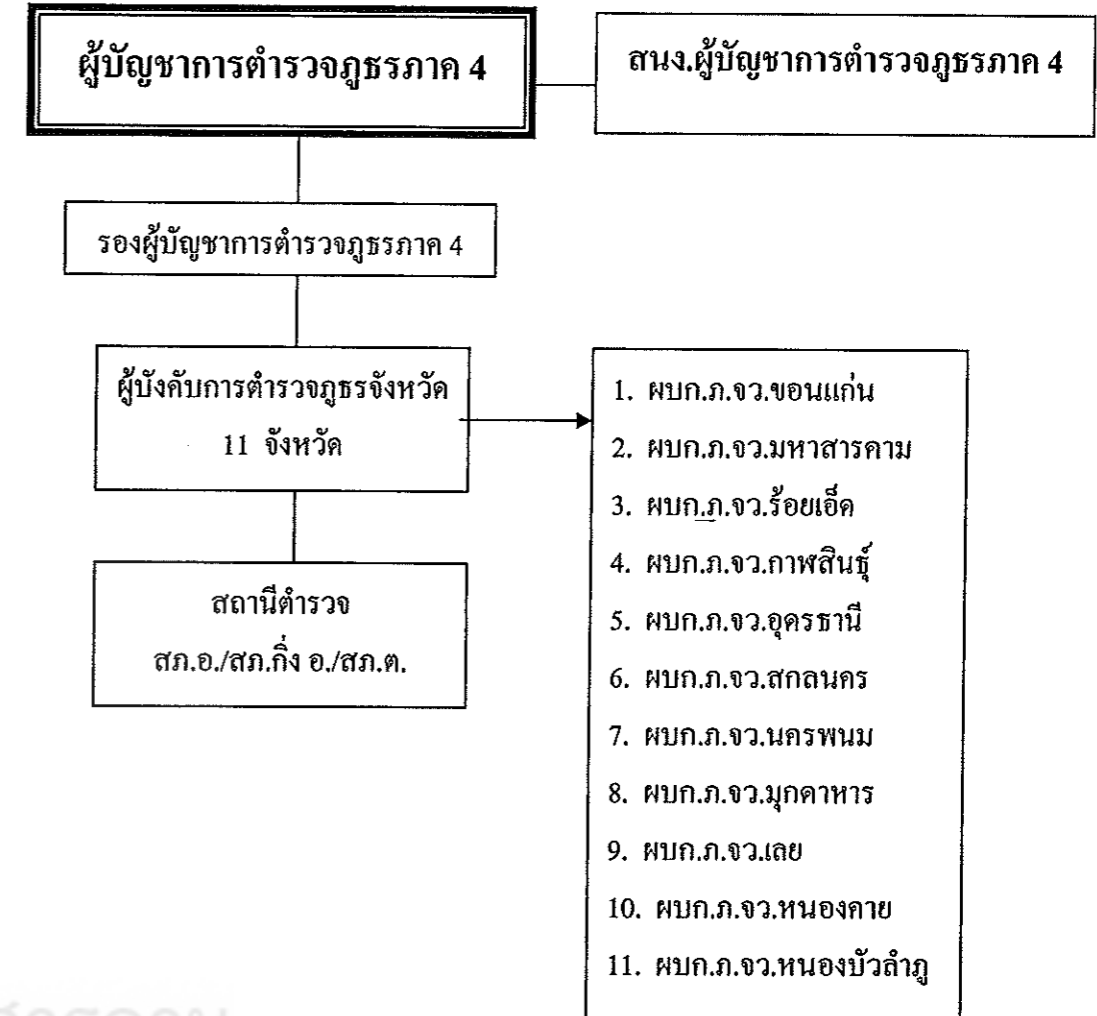
- 1.2 หน่วยงานที่รับผิดชอบการปฏิบัติงานเสริมตามข้อ 1.1 ได้แก่
กองบัญชาการตำรวจสอบสวนกลาง กองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดน กองบัญชาการ
ปราบปรามยาเสพติด กองบัญชาการตำรวจสันติบาล กองบัญชาการตรวจคนเข้าเมือง
2. หน่วยงานสนับสนุนและอำนวยการ (Staff and Auxiliary) เป็นหน่วยงาน
ที่รับผิดชอบด้านการอำนวยการและสนับสนุนการปฏิบัติงานของหน่วยงานหลักประกอบด้วย
- 2.1 หน่วยงานที่อำนวยการและสนับสนุนงานหลัก ได้แก่ สำนักงานกำลังพล
สำนักงานแผนและงบประมาณ สำนักงานส่งกำลังบำรุง
- 2.2 หน่วยงานที่ทำหน้าที่สนับสนุนเกี่ยวกับการสอบสวนคดีอาญา ได้แก่
สำนักงานวิทยาการตำรวจ กองคดี
- 2.3 หน่วยงานที่ทำหน้าที่สนับสนุนเกี่ยวกับการศึกษาอบรม ได้แก่
กองบัญชาการศึกษา โรงเรียนนายร้อยตำรวจ
- 2.4 หน่วยงานที่ทำหน้าที่อำนวยการและสนับสนุนทั่วไป ได้แก่ สำนักงาน
เลขานุการตำรวจแห่งชาติ โรงพยาบาลตำรวจ กองวิจัยและพัฒนา

โครงสร้างระดับสถานีตำรวจ สถานีตำรวจนครบาลและสถานีตำรวจภูธร
มีการแบ่งงานออกเป็น 5 งาน คือ

1. งานธุรการ
2. งานสืบสวน
3. งานสอบสวน
4. งานป้องกันและปราบปราม
5. งานจราจร

แต่ละสถานีตำรวจจะมีหัวหน้าสถานี ซึ่งแบ่งออกเป็น 4 ระดับ คือ

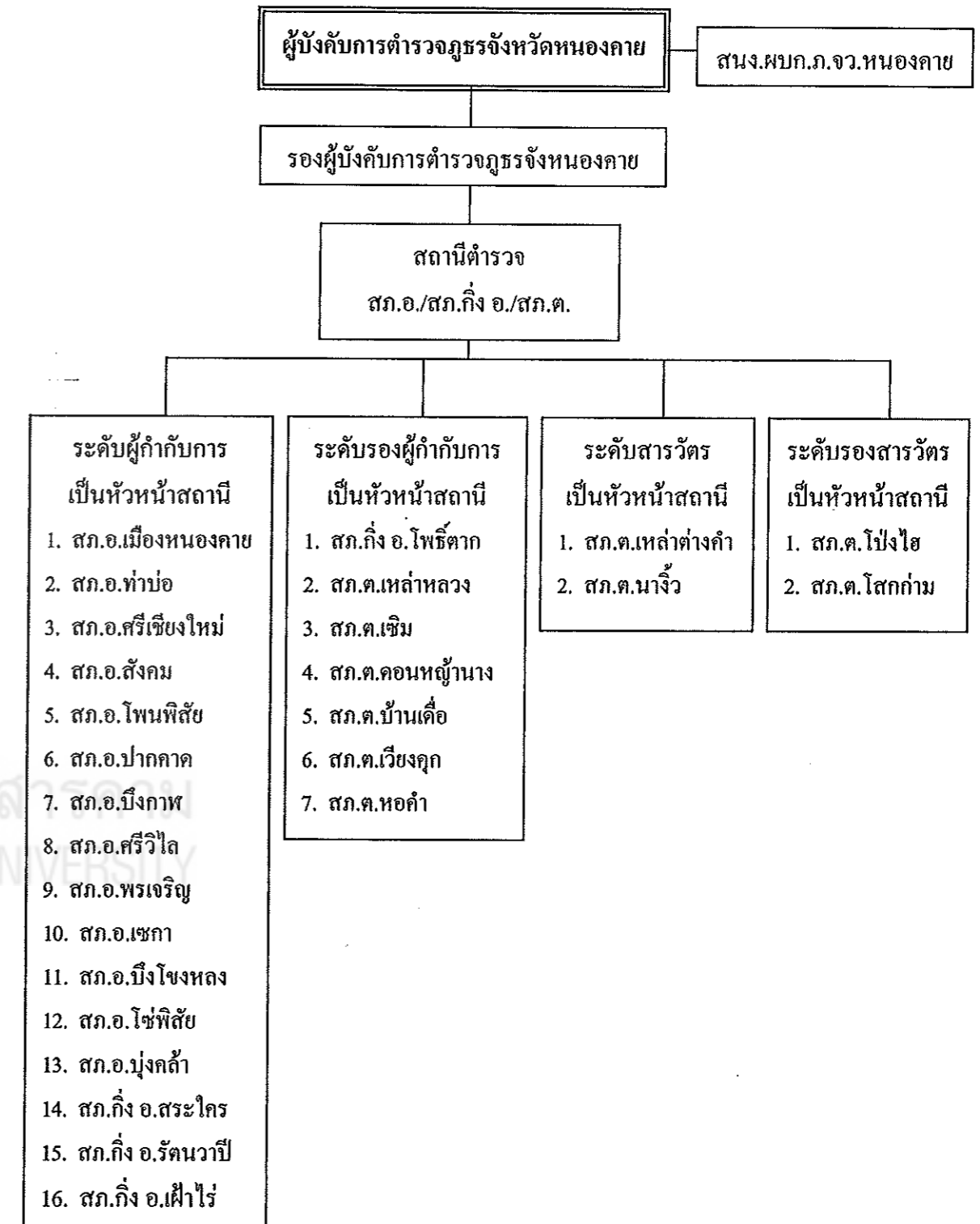
1. ระดับที่มีผู้กำกับการเป็นหัวหน้าสถานี
2. ระดับที่มีรองผู้กำกับการเป็นหัวหน้าสถานี
3. ระดับที่มีสารวัตรเป็นหัวหน้าสถานี
4. ระดับที่มีรองสารวัตรเป็นหัวหน้าสถานี

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

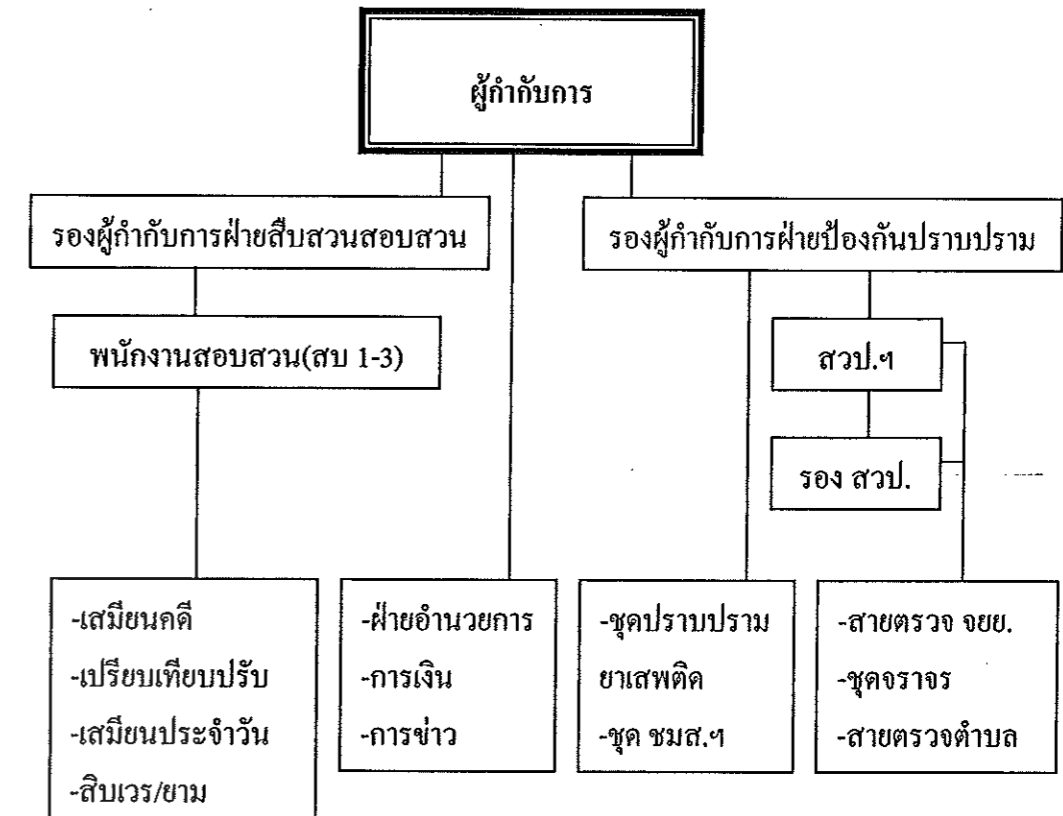
แผนภูมิที่ 2 โครงสร้างตำรวจภูธรภาค 4

ที่มา : สำนักงานตำรวจแห่งชาติ และ ตำรวจภูธรภาค 4

แผนภูมิที่ 3 โครงสร้างตำรวจภูธรจังหวัดหนองคาย

ที่มา : สำนักงานตำรวจแห่งชาติ และ ตำรวจภูธรจังหวัดหนองคาย

แผนภูมิที่ 4 โครงสร้างสถานีตำรวจภูธรกิ่งอำเภอฝ้ายไร่ จังหวัดหนองคาย

ที่มา : สำนักงานตำรวจแห่งชาติ และ สถานีตำรวจภูธรกิ่งอำเภอฝ้ายไร่

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY

มาตรา 47 ข้าราชการตำรวจซึ่งดำรงตำแหน่งพนักงานสอบสวน ให้ได้รับการเลื่อนตำแหน่งดังต่อไปนี้

(1) พนักงานสอบสวน เมื่อดำรงตำแหน่งและได้รับเงินเดือนตามที่ ก.ตร. กำหนด อีกทั้งได้ผ่านการประเมินแล้ว ให้ผู้นั้นเป็นพนักงานสอบสวนผู้ชำนาญการ

(2) พนักงานสอบสวนผู้ชำนาญการ เมื่อดำรงตำแหน่งเป็นระยะเวลาไม่น้อยกว่าสามปีและได้รับเงินเดือนถึงขั้นต่ำของระดับ ส.3 อีกทั้งได้ผ่านการประเมินแล้วให้ผู้นั้นเป็นพนักงานสอบสวนผู้ชำนาญการพิเศษ

(3) พนักงานสอบสวนผู้ชำนาญการพิเศษ เมื่อดำรงตำแหน่งเป็นระยะเวลาไม่น้อยกว่าสามปีและได้รับเงินเดือนถึงขั้นต่ำของระดับ ศ.4 อีกทั้งได้ผ่านการประเมินแล้ว ให้ผู้นั้นเป็นพนักงานสอบสวนผู้ทรงคุณวุฒิ

(4) พนักงานสอบสวนผู้ทรงคุณวุฒิ เมื่อดำรงตำแหน่งเป็นระยะเวลาไม่น้อยกว่าสามปีและได้รับเงินเดือนถึงขั้นต่ำของระดับ ศ.5 อีกทั้งได้ผ่านการประเมินแล้ว ให้ผู้นั้นเป็นพนักงานสอบสวนผู้เชี่ยวชาญ

(5) พนักงานสอบสวนผู้เชี่ยวชาญ เมื่อดำรงตำแหน่งเป็นระยะเวลาไม่น้อยกว่าสามปีและได้รับเงินเดือนถึงขั้นต่ำของระดับ ศ.6 อีกทั้งได้ผ่านการประเมินแล้ว ให้ผู้นั้นเป็นพนักงานสอบสวนผู้เชี่ยวชาญพิเศษ

ในการประเมินพิจารณาเลื่อนตำแหน่งพนักงานสอบสวนตามวรรคหนึ่งให้นำปริมาณและคุณภาพของสำนวนการสอบสวนประกอบการพิจารณาด้วย ทั้งนี้ ตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่กำหนดในระเบียบ ก.ตร.

1.3 อำนาจหน้าที่ในการดำเนินคดีอาญา (กมล พลวัน. 2548 : 49 – 50)

อำนาจหน้าที่ของตำรวจในการดำเนินคดีอาญา แยกออกเป็น 2 กรณี คือ

1.3.1 อำนาจหน้าที่ทั่วไป

อำนาจหน้าที่ดังกล่าวนี้เป็นไปตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ซึ่งกำหนดหน้าที่ไว้กว้าง ๆ เช่น

ก. อำนาจในการสอบสวนคดีอาญา

พนักงานสอบสวนคือใครนั้นปรากฏอยู่ใน มาตรา 2(6) ซึ่งบัญญัติว่า “พนักงานสอบสวน หมายความว่า เจ้าพนักงานซึ่งกฎหมายให้มีอำนาจและหน้าที่ทำการสอบสวน”

ส่วนอำนาจในการสอบสวนนั้น ปรากฏอยู่ในมาตรา 18 ซึ่งบัญญัติว่า ตำรวจที่จะมีอำนาจสอบสวนได้นั้นต้องมีคุณสมบัติอย่างไร และมีอำนาจสอบสวนคดีอาญาในกรณีใด

ข. อำนาจในการสืบสวนคดีอาญา

มาตรา 2 (10) บัญญัติว่า “การสืบสวนคดีอาญา หมายความว่า การแสวงหาข้อเท็จจริงและหลักฐาน ซึ่งพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจ ได้ปฏิบัติไปตามอำนาจและหน้าที่เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยของประชาชนและเพื่อที่จะทราบรายละเอียดแห่งความผิด”

ส่วนผู้มีอำนาจสืบสวนคดีอาญานั้น มาตรา 17 บัญญัติไว้ว่า “พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจมีอำนาจทำการสืบสวนคดีอาญาได้”

1.3.2 อำนาจหน้าที่ปฏิบัติตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

คืออำนาจที่จะปฏิบัติการเพื่อดำเนินคดีอาญานั้นเอง อำนาจดังกล่าวนี้ต้องเป็นไปตามกฎหมายและข้อบังคับต่าง ๆ ที่ออกโดยอาศัยอำนาจกฎหมาย ซึ่งระบุอำนาจหน้าที่ไว้ โดยเฉพาะอีกชั้นหนึ่ง ทั้งนี้เพื่อป้องกันมิให้เกิดการใช้อำนาจเกินกว่าที่กฎหมายหรือข้อบังคับกำหนด

อำนาจที่จะปฏิบัติตามกฎหมายดังกล่าวข้างต้น ได้บัญญัติไว้ในมาตรา 16 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ซึ่งบัญญัติว่า

“อำนาจศาล อำนาจผู้พิพากษา อำนาจพนักงานอัยการและอำนาจฝ่ายปกครองหรือตำรวจ ในการที่จะปฏิบัติตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายนี้ ต้องเป็นไปตามกฎหมายและข้อบังคับทั้งหลายอันว่าด้วยการจัดตั้งศาลยุติธรรม และระบุอำนาจและหน้าที่ของผู้พิพากษา หรือซึ่งว่าด้วยอำนาจและหน้าที่ของพนักงานอัยการหรือพนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจนั้นๆ”

ดังนั้น ในกรณีของตำรวจจึงต้องพิจารณาจากกฎหมายและข้อบังคับต่าง ๆ ที่ระบุอำนาจและหน้าที่ของตำรวจด้วยเสมอว่าได้บัญญัติอย่างไร การกระทำเกินอำนาจหน้าที่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการสอบสวนคดีอาญาจะทำให้การสอบสวนมิชอบด้วยกฎหมายและทำให้พนักงานอัยการไม่มีอำนาจฟ้องคดีอาญานั้น ๆ ต่อศาล หากฟ้องไปและต่อมาปรากฏข้อเท็จจริงในชั้นศาล ศาลจะพิจารณายกฟ้อง ก่อให้เกิดผลเสียหายต่อการรักษากฎหมายและผู้กระทำผิดจะหลุดพ้นจากการถูกลงโทษ

โดยที่มาตรา 16 กล่าวถึงทั้งพนักงานฝ่ายปกครองและตำรวจจึงแยกพิจารณาได้ 2 กรณี

กรณีที่ 1 เจ้าพนักงานฝ่ายปกครองเป็นไปตามกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับอำนาจหน้าที่ฝ่ายปกครอง อาทิ พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดินฯ หรือพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457 เป็นต้น ฝ่ายปกครอง เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน นอกจากจะสืบสวนจับกุมคดีอาญาตามมาตรา 17 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาแล้ว ยังต้องเป็นไปตามพระราชบัญญัติลักษณะการปกครองท้องที่ คือ สืบสวนจับกุมได้เฉพาะภายในท้องที่เว้นแต่กรณีพิเศษตามมาตรา 27 มาตรา 37 จึงทำให้เจ้าพนักงานฝ่ายปกครองมีอำนาจสืบสวนคดีอาญา โดยจำกัดกว่าเจ้าหน้าที่ตำรวจ

แต่ถ้าฝ่ายปกครองทำหน้าที่เป็นพนักงานสอบสวนมาตรา 18 ประกอบด้วย มาตรา 2 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาแล้ว ย่อมมีขอบเขตอำนาจหน้าที่เช่นเดียวกับพนักงานสอบสวนฝ่ายตำรวจทุกประการคือ มีอำนาจสืบสวนได้ทั่วราชอาณาจักรในส่วนที่เกี่ยวข้องกับคดีที่รับผิดชอบ

กรณีที่ 2 เจ้าหน้าที่ตำรวจนั้น อำนาจหน้าที่จะปฏิบัติการตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาจะเป็นไปตามกฎหมายแบ่งส่วนราชการกรมตำรวจ ซึ่งจะกำหนดว่าหน่วยงานใดของกรมตำรวจมีอำนาจและหน้าที่ดำเนินคดีอาญาในท้องที่ใดบ้าง แต่เดิมกฎหมายดังกล่าวคือพระราชกฤษฎีกาการแบ่งส่วนราชการกรมตำรวจ กระทรวงมหาดไทย ที่จะกำหนดตามความเหมาะสมและมีการแก้ไขเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ เพื่อให้สอดคล้องกับภารกิจของกรมตำรวจที่เปลี่ยนแปลงไป ตำรวจจึงมีอำนาจสืบสวนคดีอาญาได้กว้างขวางกว่าฝ่ายปกครอง

2. แนวคิดที่เกี่ยวกับพนักงานสอบสวน

2.1 ความหมายและบทบาทหน้าที่ของพนักงานสอบสวน

พนักงานสอบสวน หมายถึง เจ้าพนักงานซึ่งกฎหมายให้อำนาจและหน้าที่ทำการสอบสวนได้แก่การรวบรวมพยานหลักฐานและการดำเนินการทั้งหลายอื่นตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ซึ่งพนักงานสอบสวนได้กระทำไปเกี่ยวกับความผิดที่กล่าวหา เพื่อที่จะทราบข้อเท็จจริงหรือพิสูจน์ความผิดและเพื่อจะเอาตัวผู้กระทำความผิดลงโทษ (ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2(6) และ(11))

2.2 กระบวนการยุติธรรม

การสอบสวนนั้นพนักงานสอบสวนจะต้องปฏิบัติตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาและระเบียบข้อบังคับที่เกี่ยวข้องซึ่งประมวลระเบียบการตำรวจเกี่ยวกับคดีได้กำหนดหลักทั่วไปว่าด้วยการสอบสวนไว้พอสรุปได้ดังนี้ (สำนักงานตำรวจแห่งชาติ, 2542 : 3)

- พนักงานสอบสวนต้องทำใจเป็นกลาง ทรงไว้ซึ่งความยุติธรรมต้องการแต่ความจริงโดยบริสุทธิ์เท่านั้น ฉะนั้นการถามควรระวังอย่าให้เป็นท่าที่แสดงแนะนำผู้ให้ถ้อยคำคล้อยตามหรือชี้ช่องอย่างใดอย่างหนึ่งในเวลาถาม

- การสอบสวนต้องรีบกระทำโดยมิชักช้า แม้กฎหมายให้อำนาจในการควบคุมโดยการร้องขอต่อศาล ได้ก็ตามแต่อย่าลืมว่าการสอบสวนล่าช้าทำให้เดือดร้อนแก่คู่กรณีและพยานและอาจทำให้ข้อเท็จจริงผันแปรได้ ผู้สอบสวนจึงชอบที่จะรีบกระทำโดยไม่จำเป็นต้องขอให้ศาลสั่งขังแต่อย่างใด

- การอ้างเหตุขออำนาจศาล ชอบที่จะขอในเมื่อจำเป็นจริง ๆ แม้ศาลจะอนุญาตขัง หากภายหลังปรากฏว่าเหตุที่จะขอไม่สมควรก็ต้องรับผิดชอบในทางวินัย

- ผู้สอบสวนจะต้องให้ความสะดวกแก่พยานในคดี
- เป็นหน้าที่ของผู้สอบสวนจะต้องติดตามและทำสำนวนการสอบสวนให้เสร็จโดยเร็ว
- ถ้าสำนวนใดส่งไปยังพนักงานอัยการขอให้ฟ้อง พนักงานสอบสวนต้องหมั่นไปติดตามกับพนักงานอัยการเพื่อจะได้ทราบการดำเนิน ไปของคดีหากมีข้อบกพร่อง พนักงานอัยการจะได้ชี้แจงสั่งตามสมควร ได้สะดวกและเกิดผลดีต่อคดี

การสอบสวน ตาม ป.วิอาญา มาตรา 2 (11) หมายความว่าถึงการรวบรวมพยานหลักฐานและการดำเนินการทั้งหลายอื่นตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายนี้ ซึ่งพนักงานสอบสวนได้ทำไปเกี่ยวกับความผิดที่กล่าวหา เพื่อที่จะทราบข้อเท็จจริงหรือพิสูจน์ความคิด และเพื่อที่จะเอาตัวผู้กระทำความผิดมาฟ้องลงโทษ

จากบทบัญญัติของกฎหมายดังกล่าวทำให้เห็นว่าในกระบวนการยุติธรรมอันประกอบด้วยพนักงานสอบสวน อัยการ ศาล ราชทัณฑ์ และทนายความนั้น พนักงานสอบสวนนับได้ว่าเป็นต้นสายธารแห่งกระบวนการยุติธรรม และมีความสำคัญยิ่งในฐานะที่เป็นเจ้าพนักงานตามกฎหมายที่มีอำนาจและหน้าที่ในการรวบรวมพยานหลักฐานต่าง ๆ อันประกอบด้วย พยานบุคคล พยานเอกสารและพยานวัตถุ เข้าด้วยกันในรูปของสำนวนการสอบสวน ทั้งนี้ก็เพื่อประสงค์ที่จะทราบข้อเท็จจริงตลอดจนพฤติการณ์ต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นอันเกี่ยวข้องกับความผิดที่กล่าวหาและเพื่อที่จะเอาตัวผู้กระทำความผิดมาฟ้องลงโทษต่อไป ดังนั้นการสอบสวนจึงมีความสำคัญยิ่งที่พนักงานสอบสวนผู้มีอำนาจตามกฎหมายจะต้องดำเนินการด้วยความละเอียดรอบครอบ รวดเร็ว ต่อเนื่องและยุติธรรมไม่เอนเอียงเข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง โดยก่อนที่จะลงมือทำการสอบสวน พนักงานสอบสวนจะต้องมีการตั้งรูปเรื่องแห่งคดีและกำหนดประเด็นการสอบสวนเสียก่อนแล้วจึงดำเนินการสอบสวนไปตามประเด็นที่ได้ตั้งไว้จนครบถ้วนสมบูรณ์ในองค์ประกอบของความผิดแห่งฐานความผิดนั้น ๆ แล้วจึงสรุปสำนวนการสอบสวนและมีความเห็นแล้วส่งไปยังพนักงานอัยการ ป.วิอาญา มาตรา 140 ต่อไป (อชิรวิทย์ สุพรรณเภสัช. 2548 : 1)

2.3. อำนาจสอบสวนคดีอาญาของพนักงานสอบสวน

เมื่อมีผู้มาแจ้งความ ร้องทุกข์ หรือกล่าวโทษ พนักงานสอบสวนต้องซักถามปากคำเพื่อให้ทราบว่าด้วยที่เกิดขึ้นเป็นคดีความผิดทางอาญาหรือแพ่ง หรือไม่เป็นความผิด ซึ่งจำแนกได้ 3 ลักษณะดังนี้ (อชิรวิทย์ สุพรรณเภสัช. 2548 : 5-6)

1. คดีอาญา

พนักงานสอบสวนมีอำนาจสอบสวนคดีอาญาทั้งปวงแต่ถ้าเป็นคดีความต่อส่วนตัว ห้ามมิให้ทำการสอบสวน เว้นแต่จะมีคำร้องทุกข์ตามระเบียบ(ป.วิอาญา มาตรา 121)

1.1 คดีอาญาแผ่นดิน

ต้องพิจารณาด้วยว่าเป็นคดีอยู่ในอำนาจศาลแขวงหรือศาลจังหวัด(เพราะเกี่ยวกับการควบคุมตัวผู้ต้องหา) คดีที่อยู่ในอำนาจศาลแขวงคือคดีที่มีอัตราโทษจำคุกไม่เกินสามปี ปรับไม่เกินหกหมื่นบาทหรือทั้งจำทั้งปรับ(พระธรรมนูญศาลยุติธรรม มาตรา 17, 25(5) เฉพาะห้องที่มีชื่อบัญชีท้าย พระราชกฤษฎีกา ให้ใช้บัญญัติ มาตรา 3 แห่ง พ.ร.บ. ให้นำวิธีพิจารณาความอาญาในศาลแขวงมาใช้บังคับในศาลจังหวัด พ.ศ. 2520 บังคับสำหรับคดีที่เกิดขึ้นในบางห้องที่ (ฉบับที่ 3, 4 และ 5 พ.ศ. 2527) และจะต้องปฏิบัติตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแขวง และวิธีพิจารณาคดีอาญาในศาลแขวง พ.ศ. 2499 มาตรา 7 ด้วย

1.2 คดีอาญาความผิดต่อส่วนตัว

พนักงานสอบสวนจะมีอำนาจสอบสวนต่อเมื่อมีการร้องทุกข์ตามระเบียบ ถ้าไม่มีคำร้องทุกข์หรือเป็นคำร้องทุกข์ที่ไม่ชอบด้วย มาตรา 2(7) พนักงานสอบสวนก็ไม่มีอำนาจสอบสวน และทำให้พนักงานอัยการไม่มีอำนาจฟ้องตามมาตรา 120 ศาลก็ต้องยกฟ้องในการรับคำร้องทุกข์จะต้องกล่าวไว้ให้ปรากฏด้วยว่าขอมอบคดีให้พนักงานสอบสวนจัดการฟ้องร้องต่อไปจนกว่าคดีจะถึงที่สุด และในคดีความผิดต่อส่วนตัว เมื่อได้ออนคำร้องทุกข์ถอนฟ้อง หรือยอมความกันโดยถูกต้องตามกฎหมายทำให้สิทธินำคดีอาญามาฟ้องระงับไปตาม ป.วิอาญา มาตรา 39(2) ไม่มีอำนาจสอบสวนคดีอาญาต่อไป(ป.เกี่ยวกับคดีลักษณะที่ 13 บทที่ 3 ข้อ 6 (แก้ไขฯ ร.6 พ.ศ. 2537 ลง 16 ธันวาคม 2537))

2. คดีแพ่ง

ได้แก่ คดีตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ซึ่งพนักงานสอบสวนไม่มีอำนาจจัดการ หากเมื่อได้รับแจ้งให้พนักงานสอบสวนชี้แจงให้ผู้แจ้งไปฟ้องร้องกันเอง แล้วให้ลงชื่อไว้ในประจำวันเป็นหลักฐานด้วย(ป.เกี่ยวกับคดีลักษณะที่ 12 ข้อ 379)

3. เรื่องอื่นๆ

ซึ่งไม่ใช่เป็นความผิดในทางคดี เช่น สิ่งของตกหาย คนสูญหายพลัดหลง สัตว์พลัดเพลิน ให้ลงประจำวันแจ้งเป็นหลักฐานว่าพนักงานสอบสวนได้ดำเนินการไปอย่างไรบ้าง(ป.เกี่ยวกับคดี ลักษณะที่ 12 ข้อ 379)

2.4. เขตอำนาจการสอบสวน

คดีในเขตอำนาจของพนักงานสอบสวน คือ คดีดังต่อไปนี้

1 คดีที่เกิด หรือ อ้าง หรือเชื่อว่าได้เกิดภายในเขตอำนาจของตน หรือผู้ต้องหาที่มีที่อยู่ หรือถูกจับภายในเขตอำนาจของตน(ป.วิอาญา มาตรา 18)

2 คดีดังต่อไปนี้พนักงานสอบสวนท้องที่ใดท้องที่หนึ่งมีอำนาจในการสอบสวนได้ (ป.วิอาญา มาตรา 19, ป.เกี่ยวกับคดีลักษณะที่ 8 บทที่ 2 ข้อ 219)

2.1 เป็นการไม่แน่ว่าการกระทำผิดอาญาได้กระทำในท้องที่ใดในระหว่างหลายท้องที่

2.2 เมื่อความผิดส่วนหนึ่งกระทำในท้องที่หนึ่ง แต่อีกส่วนหนึ่งกระทำในอีกท้องที่หนึ่ง

2.3 เมื่อความผิดนั้นเป็นความผิดต่อเนื่อง และกระทำต่อเนื่องกันในท้องที่ต่าง ๆ เกินกว่าท้องที่หนึ่งขึ้นไป

2.4 เมื่อเป็นความผิดซึ่งมีหลายกรรม กระทำลงในท้องที่ต่าง ๆ กัน

2.5 เมื่อความผิดเกิดขึ้นขณะผู้ต้องหากำลังเดินทาง

2.6 เมื่อความผิดเกิดขึ้นขณะผู้เสียหายกำลังเดินทางในกรณีข้างต้นพนักงานสอบสวนต่อไปนี้ เป็นผู้รับผิดชอบในการสอบสวน

(1) ถ้าจับผู้ต้องหาได้แล้ว คือ พนักงานสอบสวนซึ่งท้องที่ที่จับได้ อยู่ในเขตอำนาจ

(2) ถ้าจับผู้ต้องหาไม่ได้ คือ พนักงานสอบสวนซึ่งท้องที่ที่พบการกระทำผิดก่อน อยู่ในเขตอำนาจ

คดีนอกเขตอำนาจ

ถ้าเกิดนอกเขตอำนาจ คือ เหตุเกิดนอกท้องที่ที่พนักงานสอบสวนได้รับแต่งตั้ง และได้มีผู้มาแจ้งความร้องทุกข์ในท้องที่ของตนเอง ให้ลงประจำวันไว้เป็นหลักฐานรับคำร้องทุกข์นั้นไว้ แล้วส่งให้ท้องที่เกิดเหตุดำเนินการ พร้อมแนะนำให้ผู้แจ้งไปแจ้งความร้องทุกข์ยังท้องที่เกิดเหตุต่อไป ถ้าเป็นกรณีสำคัญเร่งด่วน ก็ให้จัดเจ้าหน้าที่พาผู้แจ้งความยังท้องที่เกิดเหตุทราบด้วย(ป.เกี่ยวกับคดี ลักษณะที่ 3 ข้อ 11)

คดีความผิดเกิดนอกราชอาณาจักร

ถ้าความผิดซึ่งมีโทษตามกฎหมายไทยได้กระทำความผิดนอกราชอาณาจักร อัยการสูงสุด หรือผู้รักษาการแทน เป็นพนักงานสอบสวนผู้รับผิดชอบ หรือจะมอบหมายให้พนักงานสอบสวนใดก็ได้(ป.วิอาญา มาตรา 20)

ผู้ชี้ขาดการเป็นพนักงานสอบสวนผู้รับผิดชอบ

ในกรณีไม่แน่ใจว่าพนักงานสอบสวนคนใดจะเป็นพนักงานสอบสวนผู้รับผิดชอบ

1. กรณีจังหวัดเดียวกัน(มาตรา 21 วรรคหนึ่ง) ให้ผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นผู้ชี้ขาด ถ้าในกรุงเทพมหานครให้ผู้บังคับบัญชาของพนักงานสอบสวน ซึ่งมีตำแหน่งตั้งแต่ รองอธิบดี กรมตำรวจขึ้นไปเป็นผู้ชี้ขาด(ปัจจุบัน คือ รองผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติขึ้นไป)
2. กรณีระหว่างจังหวัด(มาตรา 21 วรรคสอง) ให้อัยการสูงสุด หรือผู้ทำการแทน เป็นผู้ชี้ขาด
3. การรื้อคดีขึ้นใหม่ ไม่เป็นเหตุให้งดการสอบสวน (พนักงานสอบสวนผู้รับแจ้งเหตุ และได้ทำการสอบสวนมาก่อน จะต้องทำการสอบสวนต่อไป จนกว่าจะมีคำชี้ขาด แต่ห้ามสรุปมีความเห็น)

อายุความฟ้องร้องคดีอาญา

1. คดีอาญาต่อแผ่นดิน

จะต้องพิจารณาว่าคดีนั้น ๆ ขาดอายุความฟ้องร้องหรือยังอยู่ในอายุความฟ้องร้อง ดังนี้(ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 95)

- 1.1 ยี่สิบปี สำหรับโทษ ประหารชีวิต จำคุกตลอดชีวิต หรือจำคุกยี่สิบปี
- 1.2 สิบห้าปี สำหรับโทษ จำคุกกว่าเจ็ดปี แต่ยังไม่ถึงยี่สิบปี
- 1.3 สิบปี สำหรับโทษ จำคุกกว่าหนึ่งปีถึงเจ็ดปี
- 1.4 ห้าปี สำหรับโทษ จำคุกกว่าหนึ่งเดือนถึงหนึ่งปี
- 1.5 หนึ่งปี สำหรับโทษ จำคุกตั้งแต่หนึ่งเดือนลงมา หรือต้องระวางโทษอย่างอื่น

2. คดีความผิดต่อส่วนตัว

ภายใต้บังคับมาตรา 95 ที่กล่าวมาในข้อ 1 ในกรณีความผิดอันยอมความได้ ถ้าผู้เสียหายมิได้ร้องทุกข์ภายในสามเดือนนับตั้งแต่วันที่รู้เรื่องความผิดและรู้ตัวผู้กระทำความผิด เป็นอันขาดอายุความ (ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 96)

2.5 ขั้นตอนการปฏิบัติงานของพนักงานสอบสวน

การลงประจำวันรับแจ้งและหรือลงรับคำร้องทุกข์หรือคำกล่าวโทษ (สมุดสารระบบคดีอาญา)

1. การลงประจำวันและลงสมุดรับคำร้องทุกข์ รับแจ้งในกรณีที่ความผิดเกิดขึ้นแน่ชัดเมื่อมีผู้มาแจ้งความกับพนักงานสอบสวน ถ้าการแจ้งความนั้นเป็นคำร้องทุกข์หรือกล่าวโทษตามกฎหมาย ให้พนักงานสอบสวนรับคำร้องทุกข์หรือคำกล่าวโทษตาม

ระเบียบ เพื่อทำการสอบสวนดำเนินคดีต่อไป หากการแจ้งความนั้นมิใช่เป็นคำร้องทุกข์ หรือ คำกล่าวโทษหรือเป็นเรื่องทางแพ่ง ให้พนักงานสอบสวนลงรายงานประจำวันชี้แจงหลัก กฎหมายไว้เป็นหลักฐาน แล้วแจ้งให้ผู้แจ้งความทราบ เว้นแต่กรณีที่มีการแจ้งความนั้นไม่เป็น คำร้องทุกข์ แต่เป็นความผิดอาญาแผ่นดิน พนักงานสอบสวนควรต้องสอบสวนว่ามีมูล ความผิดเป็นอาญาแผ่นดินหรือไม่ ถ้าปรากฏเป็นความผิดอาญาแผ่นดินเป็นหน้าที่ของ พนักงานสอบสวน ที่จะต้องดำเนินการต่อไป(ป.เกี่ยวกับคดี ลักษณะที่ 13 บทที่ 3 ข้อ 11 วรรคแรก แก้ไข(ฉบับที่ 9) พ.ศ. 2542 ลง 28 ตุลาคม 2542)

2. การลงประจำวัน ในกรณีความผิดเกิดขึ้นยังไม่แน่ชัด

2.1 กรณีที่ยังไม่แน่ว่าความผิดอาญา ได้เกิดหรืออ้าง หรือเชื่อว่า ได้เกิดในเขต อำนาจของตนให้ดำเนินการสอบสวนเบื้องต้นแล้วเสนอความเห็นให้ผู้บังคับบัญชาตามลำดับ ชั้นวินิจฉัยสั่งการ ถ้าการสอบสวนได้ความแน่ชัดว่าเป็นความผิดอาญาที่เกิดขึ้นหรืออ้าง หรือเชื่อว่า ได้เกิดภายในอำนาจของตนให้รับจัดการรับคำร้องทุกข์หรือคำกล่าวโทษ ถ้าปรากฏว่า เป็นความผิดอาญาที่เกิดขึ้นนอกเขตอำนาจ ให้ส่งเรื่องไปยังพนักงานสอบสวนผู้มีอำนาจ ดำเนินการต่อไป (ป.เกี่ยวกับคดี ลักษณะที่ 13 ข้อ 11 วรรค 2)

2.2 กรณีที่มีการลงประจำวันและลงสมุดสารบบคดีอาญารับเลขคดีไปแล้ว ต่อมาปรากฏว่าไม่มีการกระทำความผิดอาญาเกิดขึ้น ให้รายงานตามลำดับไปยังกองบัญชาการ เพื่อขอลอนเลขคดีและสำเนาส่งศูนย์ข้อมูลสารสนเทศ ตร. เพื่อปรับปรุงข้อมูลให้ถูกต้อง (ป.เกี่ยวกับคดี ลักษณะที่ 13 บทที่ 3 ลงวันที่ 17 เมษายน 2545 เรื่อง ชักซ้อมแนวทางปฏิบัติ เกี่ยวกับการทำความเห็นทางคดีและการลอนเลขคดี)

3. คดีที่ยังไม่ต้องลงรับคำร้องทุกข์

3.1 เมื่อมีผู้แจ้งเหตุไม่ว่าด้วยวิธีใด เพื่อทราบหรือร้องทุกข์ หรือกล่าวโทษ ถ้า คำแจ้งนั้นยังไม่เป็นการชัดเจนว่าความผิดอาญาได้เกิดขึ้นหรืออ้าง หรือเชื่อว่า ได้เกิดขึ้นในเขต อำนาจของตน ให้ลงสมุดรายงานประจำวันไว้เพื่อเป็นหลักฐาน

3.2 ในการดำเนินต่อไป เมื่อผลการสืบสวนสอบสวนได้ความแน่ชัดว่าความผิด อาญานั้นได้เกิดหรืออ้าง หรือเชื่อว่า ได้เกิดภายในเขตอำนาจของตนให้จัดการลงรับ คำร้อง ทุกข์ทันที (หนังสืออธิบดีกรมอัยการ ที่ 3557 / 2504 ลง 8 สิงหาคม 2504)

4. คดีที่ยังไม่ต้องลงรับคำร้องทุกข์ในสมุดสารบบคดีอาญา

4.1 คดีความผิดต่อส่วนตัว ซึ่งผู้เสียหายยังมิได้มีการร้องทุกข์และมอบคดี เช่น คดีที่มานแจ้งเป็นความผิดต่อส่วนตัว ซึ่งผู้เสียหายขอแจ้งไว้เป็นหลักฐาน โดยยังไม่มอบคดี

4.2 คดีความผิดทั่วไป หรือคดีความผิดส่วนตัวที่ขาดอายุความ

4.3 คดีความผิดต่อส่วนตัว เมื่อผู้ร้องทุกข์หรือผู้ได้รับมอบอำนาจ ไม่ใช่ผู้เสียหายโดยนิตินัย

3. แนวคิดที่เกี่ยวกับกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สารวัตรกำนัน

3.1 การปกครองท้องที่ (กรมการปกครอง. 2549 : 31 – 38)

การจัดการปกครองท้องที่ได้เริ่มต้นมาจากรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ซึ่งทรงมีพระราชดำริให้มีการฟื้นฟูการปกครองระดับหมู่บ้านที่มาแต่เดิมขึ้นใหม่ เพราะทรงเล็งเห็นการปกครองในระดับนี้ จำเป็นและสำคัญยิ่งในการบริหารราชการแผ่นดิน เนื่องจากเป็นหน่วยการปกครองที่ใกล้ชิดประชาชนมากที่สุด โดยได้ทรงให้มีการทดลองจัดระเบียบ การปกครองตำบล หมู่บ้านขึ้นที่อำเภอบางปะอิน จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เมื่อ ร.ศ. 111 (พ.ศ. 2435) โดยให้ราษฎรเลือกผู้ใหญ่บ้านแทนการแต่งตั้งโดยเจ้าเมืองดังแต่ก่อน นับแต่นั้นมาจึงได้มีการจัดระเบียบการปกครอง ตำบล หมู่บ้าน ตามหัวเมืองต่าง ๆ โดยตราเป็นพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ ร.ศ. 116

ต่อมาในรัชสมัยรัชกาลที่ 6 ได้มีการตราพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457 ขึ้นใช้บังคับแทน และได้มีการใช้สืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

การจัดการปกครองท้องที่

การจัดการปกครองท้องที่ตามที่กำหนดไว้ พระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457 จะประกอบไปด้วย

1. หมู่บ้าน
2. ตำบล
3. กิ่งอำเภอ
4. อำเภอ

1. หมู่บ้าน

1.1. การจัดตั้งหมู่บ้าน

หมู่บ้านตามที่กำหนดไว้ในกฎหมายลักษณะปกครองท้องที่ มี 2 ประเภท คือ หมู่บ้านที่จัดตั้งขึ้นเป็นอย่างทางการ กับหมู่บ้านที่จัดตั้งขึ้นเป็นการชั่วคราว

1.1.1 หมู่บ้านที่จัดตั้งขึ้นเป็นทางการ การจัดตั้งทำโดยประกาศจังหวัด ภายใต้หลักเกณฑ์ดังต่อไปนี้

หลักเกณฑ์ตาม พ.ร.บ. ลักษณะปกครองท้องที่ พ.ศ. 2457

ตามกฎหมายว่าด้วยลักษณะปกครองท้องที่ที่ใช้อยู่ปัจจุบันนี้ ได้วางหลักเกณฑ์การ แต่งตั้งหมู่บ้านไว้กว้าง ๆ 2 ประการ คือ

1) ถ้าเป็นที่มีคนอยู่รวมกันมากถึงจำนวนบ้านน้อย ให้ถือเอาจำนวนคนเป็น สำคัญ ประมาณราว 200 คน เป็นหมู่บ้านหนึ่ง

2) ถ้าเป็นที่ผู้คนตั้งบ้านเรือนอยู่ห่างไกลกัน ถึงจำนวนคนจะน้อย ถ้ามีจำนวน บ้าน ไม่ต่ำกว่า 5 บ้านแล้ว จะจัดเป็นหมู่บ้านหนึ่งก็ได้

ในการที่จะพิจารณาจัดตั้งหมู่บ้านขึ้นใหม่ ก็จำเป็นจะต้องถือหลักเกณฑ์ตามที่ กฎหมายบัญญัติไว้โดยอนุโลมเช่นเดียวกับการตั้งตำบล แต่ทั้งนี้จะต้องพิจารณาถึงความ จำเป็นและความเหมาะสมจริง ๆ โดยให้ถือความสะดวกแก่การปกครองเป็นประมาณ

หลักเกณฑ์ตามที่กระทรวงมหาดไทยกำหนด

กระทรวงมหาดไทยได้วางหลักเกณฑ์การจัดตั้งหมู่บ้านไว้ตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 14 พฤษภาคม 2539

กรณีเป็นชุมชนหนาแน่น

1) เป็นชุมชนที่มีราษฎรไม่น้อยกว่า 1,200 คน หรือมีจำนวนบ้านไม่น้อยกว่า 240 บ้าน

2) เมื่อแยกหมู่บ้านใหม่แล้ว หมู่บ้านใหม่จะต้องมีราษฎรไม่น้อยกว่า 600 คน หรือ มีจำนวนบ้านไม่น้อยกว่า 120 บ้าน

3) ต้องได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการหมู่บ้าน สภาตำบล หรือสภาองค์การบริหารส่วนตำบล และที่ประชุมหัวหน้าส่วนราชการประจำอำเภอ

กรณีเป็นชุมชนห่างไกล

1) เป็นชุมชนที่มีราษฎรไม่น้อยกว่า 600 คน หรือมีจำนวนบ้านไม่น้อยกว่า 120 บ้าน

2) เมื่อแยกหมู่บ้านใหม่แล้ว หมู่บ้านใหม่จะต้องมีราษฎรไม่น้อยกว่า 200 คน หรือมีจำนวนบ้านไม่น้อยกว่า 40 บ้าน

3) ชุมชนใหม่ห่างจากชุมชนเดิมไม่น้อยกว่า 6 กิโลเมตร

4) ต้องได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการหมู่บ้าน สภาตำบล หรือสภาองค์การบริหารส่วนตำบล และที่ประชุมหัวหน้าส่วนราชการประจำอำเภอ

1.1.2 หมู่บ้านที่จัดตั้งขึ้นเป็นการชั่วคราว

หมู่บ้านชั่วคราว เป็นหมู่บ้านที่จัดขึ้นในกรณีที่ท้องที่อำเภอใดมีราษฎรไปตั้งชุมชนทำการหาเลี้ยงชีพแต่ในบางฤดู และจำนวนราษฎรซึ่งไปตั้งทำการอยู่มากพอสมควร จะจัดเป็นหมู่บ้านตามหลักเกณฑ์การตั้งหมู่บ้านปกติได้ เพื่อความสะดวกแก่การปกครอง ให้นายอำเภอประชุมราษฎรในหมู่บ้านนั้น ๆ เลือก ว่าที่ผู้ใหญ่บ้าน มีอำนาจและหน้าที่เหมือนผู้ใหญ่บ้านปกติ

1.2 การจัดระเบียบการปกครองหมู่บ้าน ตามกฎหมายลักษณะปกครอง

การบริหารงานของหมู่บ้าน มีองค์ประกอบที่สำคัญดังนี้.-

1.2.1 ผู้ใหญ่บ้าน

1.2.2 ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน

1.2.3 คณะกรรมการหมู่บ้าน

1.2.1 ผู้ใหญ่บ้าน

ในหมู่บ้านหนึ่งมีผู้ใหญ่บ้าน 1 คน ทำหน้าที่ปกครองราษฎรในเขตหมู่บ้าน โดยมีที่มาจากการเลือกของราษฎรในหมู่บ้านนั้น

1.2.2 ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน

นอกจากจะมีผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ปกครองหมู่บ้านแล้ว ยังมีผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ช่วยเหลือผู้ใหญ่บ้าน

ประเภทของผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน มี 2 ประเภท คือ

1) ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านฝ่ายปกครอง มีหมู่บ้านละ 2 คน เว้นแต่หมู่บ้านใดมีความจำเป็นต้องมีมากกว่า 2 คน ต้องขออนุมัติกระทรวงมหาดไทย

2) ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านฝ่ายรักษาความสงบ หมู่บ้านใดจะมีได้ต้องให้ผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นผู้อนุมัติตามจำนวนที่กระทรวงมหาดไทยกำหนด

คุณสมบัติของผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน มีคุณสมบัติเช่นเดียวกับผู้ใหญ่บ้าน

ที่มาของผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ผู้ใหญ่บ้านและกำนันท้องถิ่น เป็นผู้ร่วมกันพิจารณาคัดเลือกราษฎรที่มีคุณสมบัติ แล้วให้กำนันรายงานไปยังนายอำเภอเพื่อออกหนังสือแต่งตั้ง

ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านอยู่ในตำแหน่งคราวละ 5 ปี

ถ้าตำแหน่งผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านว่างลง ผู้ที่ได้รับคัดเลือกขึ้นมาแทนจะอยู่ในตำแหน่งตามวาระของผู้ที่คนแทน

1.2.3 คณะกรรมการหมู่บ้าน

คณะกรรมการหมู่บ้าน ประกอบด้วย

- 1) ผู้ใหญ่บ้าน เป็นประธาน
- 2) ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านฝ่ายปกครอง เป็นกรรมการ
- 3) กรรมการหมู่บ้านผู้ทรงคุณวุฒิ ซึ่งราษฎรเลือกตั้ง จำนวน 5 – 9 คน เป็น

กรรมการ โดยคัดเลือกเป็นรองประธาน 1 คน และเป็นเลขานุการ 1 คน และเลือกเป็นผู้ช่วยเลขานุการ 1 คน อยู่ในตำแหน่งคราวละ 5 ปี

หน้าที่ของคณะกรรมการหมู่บ้าน

คณะกรรมการหมู่บ้านมีหน้าที่ เสนอข้อแนะนำและให้คำปรึกษาต่อผู้ใหญ่บ้าน เกี่ยวกับกิจการที่จะปฏิบัติตามอำนาจหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้าน

ฝ่ายต่าง ๆ ในคณะกรรมการหมู่บ้าน

กรรมการฝ่ายกิจการต่าง ๆ ให้คณะกรรมการหมู่บ้านตั้งฝ่ายกิจการต่าง ๆ ขึ้น เพื่อช่วยเหลือปฏิบัติการกิจของคณะกรรมการในแต่ละสาขางาน ตามที่คณะกรรมการหมู่บ้าน พิจารณาเห็นสมควร

1.3 การจัดระเบียบหมู่บ้านตามกฎหมายจัดระเบียบบริหารหมู่บ้านอาสาพัฒนา และป้องกันตนเอง

นอกจากการบริหารหมู่บ้านตามกฎหมายลักษณะปกครองท้องที่แล้ว ยังมีการบริหารหมู่บ้านในแบบ หมู่บ้านอาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง (หมู่บ้าน อพป.) ซึ่งเป็นไปตามพระราชบัญญัติจัดระเบียบบริหารอาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง พ.ศ. 2522

1.3.1 การกำหนดหมู่บ้าน อพป.

การบริหารหมู่บ้าน อพป. ถือเอาหมู่บ้านตามกฎหมายว่าด้วยลักษณะการปกครองท้องที่เป็นหลัก

การกำหนดให้หมู่บ้านใด หมู่บ้านหนึ่ง หรือตั้งแต่สองหมู่บ้านขึ้นไปเป็นหมู่บ้าน อพป. กระทรวงมหาดไทยต้องประกาศกำหนดเป็นคราว ๆ ไป ตามความเหมาะสมแห่งสภาพท้องที่ แต่จะต้องเป็นหมู่บ้านในท้องที่อำเภอเดียวกัน การรวมหมู่บ้านต่างอำเภอ กำหนดให้เป็นหมู่บ้าน อพป. จะกระทำมิได้

การแก้ไขเปลี่ยนแปลงหรือยกเลิกหมู่บ้าน อพป. กระทำโดยประกาศ
กระทรวงมหาดไทย

1.3.2 การจัดระเบียบบริหารหมู่บ้าน อพป.

หมู่บ้าน อพป. แต่ละหมู่บ้านมีคณะกรรมการกลางหมู่บ้าน และ
คณะกรรมการฝ่ายต่าง ๆ เป็นผู้บริหารกิจการหมู่บ้าน

2. ตำบล

ตำบล เป็นหน่วยการปกครองท้องถิ่น ที่ย่อยรองจากอำเภอหรือกิ่งอำเภอ
การจัดการปกครองตำบลเป็นไปตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องถิ่น
พ.ศ. 2457 ซึ่งกำหนดให้ตำบล ประกอบด้วยหลาย ๆ หมู่บ้านรวมกัน

2.1 หลักเกณฑ์การจัดตั้งตำบล

2.1.1 หลักเกณฑ์ พ.ร.บ.ลักษณะปกครองท้องถิ่น พ.ศ. 2457

ได้วางหลักเกณฑ์การจัดตั้งตำบลไว้กว้าง ๆ ดังนี้

- 1) ตำบลหนึ่งประกอบด้วยหลายหมู่บ้านรวมกันราว 20 หมู่บ้าน
- 2) ให้จัดทำเครื่องหมายเขตตำบลไว้ให้ชัดเจน โดยถือตามแนวลำห้วย

ลำคลอง บึง บาง หรือสิ่งใดเป็นสำคัญ เช่น ภูเขา

3) ถ้าไม่มีหมายเขต ไม่มีแนวตามข้อ (2) ก็ให้จัดทำหลักปักหมุดหมายเขต
ไว้ทุกด้านเป็นสำคัญ

2.1.2 หลักเกณฑ์ตามที่กระทรวงมหาดไทยกำหนด

กระทรวงมหาดไทยได้วางหลักเกณฑ์การจัดตั้งตำบลไว้ ตามมติ
คณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 14 พฤษภาคม 2539 ดังนี้

กรณีเป็นชุมชนหนาแน่น

- 1) เป็นชุมชนที่มีราษฎร ไม่น้อยกว่า 4,800 คน
- 2) มีหมู่บ้าน ไม่น้อยกว่า 8 หมู่บ้าน
- 3) ได้รับความเห็นชอบจากสภาตำบล หรือสภาองค์การบริหารส่วนตำบล

และที่ประชุมหน้าหน้าส่วนราชการประจำอำเภอ

กรณีเป็นชุมชนห่างไกล

- 1) เป็นชุมชนที่มีราษฎร ไม่น้อยกว่า 3,600 คน
- 2) มีหมู่บ้าน ไม่น้อยกว่า 6 หมู่บ้าน

3) ชุมชนใหม่ห่างจากชุมชนเดิมไม่น้อยกว่า 6 กิโลเมตร

4) ได้รับความเห็นชอบจากสภาตำบล หรือสภาองค์การบริหารส่วนตำบล และที่ประชุมหน้าหน้าส่วนราชการประจำอำเภอ

2.2 การจัดระเบียบปกครองตำบล

การบริหารราชการตำบล มีพนักงานปกครองตำบล ดังนี้คือ

2.2.1 กำนัน

2.2.2 แพทย์ประจำตำบล

2.2.3 สารวัตรกำนัน

2.2.1 กำนัน

ในตำบลหนึ่ง มีกำนันหนึ่งคนเป็นผู้ปกครองและรับผิดชอบดูแลทุกข์สุขของประชาชนทุกหมู่บ้านทั่วทั้งตำบลหนึ่ง

ประชาชนในตำบลเป็นผู้เลือกกำนันจากผู้ที่เป็นผู้ใหญ่บ้านในตำบลนั้น ตามระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการเลือกกำนัน พ.ศ. 2524 กำนันได้รับเงินค่าตอบแทนเป็นรายเดือนซึ่งไม่ใช่เป็นเงินเดือน เพราะไม่ได้มีฐานะเป็นข้าราชการ แต่เป็นพนักงานฝ่ายปกครอง

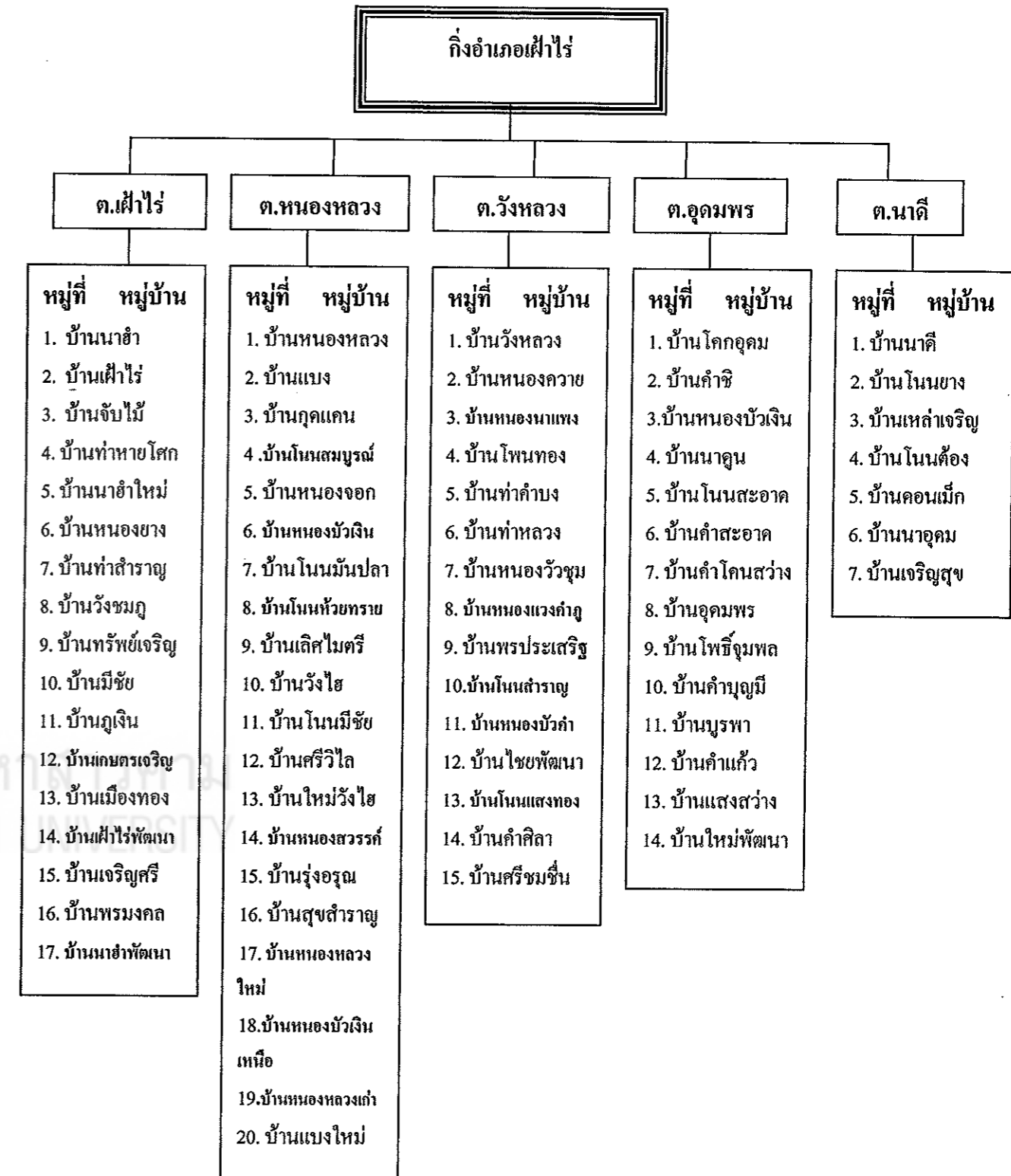
2.2.2 แพทย์ประจำตำบล

การดำรงตำบลของแพทย์ประจำตำบล ต้องให้กำนัน และ ผู้ใหญ่บ้านประชุมพร้อมกันเลือกบุคคลผู้มีคุณสมบัติคือ ไปนี้คือ บุคคลที่มีสัญชาติไทย และมีความรู้ในวิชาแพทย์แผนปัจจุบัน หรือแผนโบราณ ตลอดจนเป็นผู้มีถิ่นที่อยู่ในตำบลนั้น เว้นแต่ผู้ที่เป็นแพทย์ประจำตำบล ใกล้เคียงกันกระทำการรวมเป็นสองตำแหน่ง

เมื่อเลือกผู้มีคุณสมบัติแล้ว จึงเสนอชื่อให้ผู้ว่าราชการจังหวัด แต่งตั้งเป็นแพทย์ประจำตำบล แพทย์ประจำตำบลมีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับ การช่วยเหลือกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน กิจอาณ และจัดการรักษาความสงบเรียบร้อยในตำบล ป้องกันและตรวจตราความเจ็บไข้ได้ป่วยที่เกิดขึ้นแก่ราษฎรในตำบลนั้นและตำบลใกล้เคียง ตลอดจนรายงานโรคระบาดร้ายแรงแก่กำนัน และนายอำเภอท้องที่

2.2.3 สารวัตรกำนัน

ในตำบลหนึ่ง ๆ ให้มีสารวัตรกำนันจำนวน 2 คน ทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยและรับใช้สอยของกำนัน ผู้ที่จะเป็นสารวัตรกำนันนั้นแล้วแต่กำนันจะร้องขอให้ เป็น แต่ต้องได้รับความเห็นชอบของผู้ว่าราชการจังหวัด และกำนันมีอำนาจเปลี่ยนสารวัตรกำนันได้

แผนภูมิที่ 5 หมู่บ้านต่างๆ ของกิ่งอำเภอฝ้ายไร่ จังหวัดหนองคาย
ที่มา : ที่ว่าการกิ่งอำเภอฝ้ายไร่

3.2 คุณสมบัติของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สารวัตรกำนัน ตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พุทธศักราช 2457

การแต่งตั้ง และพ้นจากตำแหน่งของ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สารวัตรกำนัน ตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พุทธศักราช 2457 ได้กล่าวถึงการแต่งตั้ง และพ้นจากตำแหน่งของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน รวมถึงผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล และ สารวัตรกำนัน ไว้ดังต่อไปนี้ (กรมการปกครอง. 2549 : 41 – 45)

1. ผู้ใหญ่บ้าน

ผู้ใหญ่บ้านมาจากการเลือกของราษฎรผู้มีสิทธิเลือกผู้ใหญ่บ้าน ที่มีสัญชาติไทย และอายุไม่ต่ำกว่า 18 ปีบริบูรณ์ ในวันที่ 1 มกราคม ของปีที่มีการเลือก ไม่เป็นภิกษุสามเณร นักพรตหรือนักบวช ไม่เป็นคนวิกลจริต หรือจิตฟั่นเฟือน ไม่สมประกอบ มีภูมิลำเนา หรือ ถิ่นที่อยู่ประจำ และมีชื่อในทะเบียนบ้านตามกฎหมายว่าด้วยการทะเบียนราษฎรในหมู่บ้านนั้น ติดต่อกันมาแล้วไม่น้อยกว่าสามเดือนจนถึงวันเลือก

สำหรับคุณสมบัติของผู้ที่จะได้รับเลือกเป็นผู้ใหญ่บ้าน จะต้องมีความประพฤติ และไม่อยู่ในลักษณะต้องห้ามดังต่อไปนี้ (มาตรา 12)

- (1) มีสัญชาติไทยโดยการเกิด
- (2) อายุไม่ต่ำกว่า 25 ปีบริบูรณ์ ในวันรับเลือก
- (3) มีภูมิลำเนาหรือถิ่นที่อยู่ประจำ และมีชื่อในทะเบียนบ้านตามกฎหมายว่าด้วยการทะเบียนราษฎร ในหมู่บ้านนั้นติดต่อกันมาแล้วไม่น้อยกว่า 2 ปี จนถึงวันเลือก และเป็น ผู้ที่ประกอบอาชีพเป็นหลักฐาน
- (4) เป็นผู้เลื่อมใสในการปกครองตามรัฐธรรมนูญด้วยความบริสุทธิ์ใจ
- (5) ไม่เป็นภิกษุ สามเณร นักพรต หรือนักบวช
- (6) ไม่เป็นผู้มีร่างกายทุพพลภาพจนไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ได้ คนวิกลจริต จิตฟั่นเฟือน ไม่สมประกอบ ตึคาเสพติดให้โทษ หรือเป็นโรคตามที่รัฐมนตรี กระทรวงมหาดไทยประกาศกำหนดในราชกิจจานุเบกษา
- (7) ไม่เป็นสมาชิกรัฐสภา สมาชิกสภาส่วนท้องถิ่นหรือผู้บริหารท้องถิ่น ข้าราชการ การเมือง ข้าราชการประจำ พนักงานเจ้าหน้าที่ หรือลูกจ้างของหน่วยงานของรัฐ หรือของ รัฐวิสาหกิจ หรือขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือลูกจ้างของส่วนราชการ หรือลูกจ้าง ของเอกชนซึ่งมีหน้าที่ทำงานประจำ

(8) ไม่เป็นผู้มีอิทธิพลหรือเสียชื่อในทางพาลหรือทางทุจริต หรือเสื่อมเสียในทางศีลธรรม

(9) ไม่เป็นผู้เคยถูกให้ออก ปลดออก หรือไล่ออกจากราชการ หน่วยงานของ รัฐวิสาหกิจ หรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพราะทุจริตต่อหน้าที่ และยังไม่พ้นกำหนด ระยะเวลา 10 ปี นับแต่วันถูกให้ออก ปลดออก หรือไล่ออก

(10) ไม่เป็นผู้เคยต้องรับโทษ โดยคำพิพากษาถึงที่สุด เว้นแต่เป็น โทษสำหรับความผิด ที่ได้กระทำโดยประมาท หรือความผิดลหุโทษ และยังไม่พ้นกำหนดเวลา 10 ปี นับแต่วัน พ้นโทษ

(11) ไม่เป็นผู้เคยต้องคำพิพากษาถึงที่สุดว่ากระทำความผิดเกี่ยวกับกฎหมายว่าด้วยป่าไม้ กฎหมายว่าด้วยป่าสงวนแห่งชาติ กฎหมายว่าด้วยการสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า กฎหมาย ว่าด้วยอุทยานแห่งชาติ กฎหมายว่าด้วยศุลกากร กฎหมายว่าด้วยอาวุธปืน เครื่องกระสุนปืน วัตถุระเบิด ดอกไม้เพลิง และสิ่งเทียมอาวุธปืน ในฐานความผิดเกี่ยวกับอาวุธปืน เครื่องกระสุน ปืน หรือวัตถุระเบิด ที่นายทะเบียนไม่อาจออกใบอนุญาตให้ได้ กฎหมายว่าด้วยที่ดิน ในฐาน ความผิดเกี่ยวกับที่สาธารณประโยชน์ กฎหมายว่าด้วยยาเสพติด กฎหมายว่าด้วยการเลือกตั้ง และกฎหมายว่าด้วยการพนัน ในฐานความผิดเป็นเจ้ามือหรือเจ้าสำนัก

(12) ไม่เป็นผู้เคยถูกให้ออกจากตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน เนื่องจากราษฎรผู้มีสิทธิเลือก ผู้ใหญ่บ้านในหมู่บ้านนั้นมีจำนวน ไม่น้อยกว่ากึ่งจำนวน ร้องขอให้ออกจากตำแหน่ง หรือ ผู้ว่าราชการจังหวัด สั่งให้ออกจากตำแหน่ง เมื่อได้สอบสวนเห็นว่าบกพร่องในทางความ ประพฤติหรือความสามารถ ไม่เหมาะสมกับตำแหน่ง และยังไม่พ้นกำหนดเวลา 10 ปี นับแต่วันถูกให้ออก

(13) ไม่เป็นผู้เคยถูกลงโทษให้ออก ปลดออก หรือไล่ออก จากตำแหน่ง กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ประจำตำบล หรือผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ตามกฎหมายว่าด้วยระเบียบราชการ พลเรือน และยังไม่พ้นกำหนดเวลา 10 ปี นับแต่วันถูกให้ออก ปลดออก หรือไล่ออก

(14) มีพื้นความรู้ไม่ต่ำกว่าการศึกษาภาคบังคับ หรือที่กระทรวงศึกษาธิการเทียบ ไม่ต่ำกว่าการศึกษาภาคบังคับ เว้นแต่ในท้องที่ใด ไม่อาจเลือกผู้มีพื้นความรู้ดังกล่าว ได้ ผู้ว่าราชการจังหวัด โดยอนุมัติรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย อาจประกาศใน ราชกิจจานุเบกษายกเว้น หรือผ่อนผันได้

การเลือกผู้ใหญ่บ้าน

การเลือกตั้งผู้ใหญ่บ้านนั้นมีสาเหตุที่มา 2 ประการ คือ

1. มีการจัดตั้งหมู่บ้านใหม่

2. ผู้ใหญ่บ้านในหมู่บ้านว่างลงซึ่งจะต้องมีการเลือกผู้ใหญ่บ้านใหม่ภายใน 15 วัน

นับแต่วันที่ ได้รับทราบการว่าง

วิธีการเลือกผู้ใหญ่บ้าน กฎหมายกำหนดให้นายอำเภอเป็นประธาน พร้อมด้วยกำนัน หรือผู้ใหญ่บ้านในตำบลนั้นอย่างน้อย 1 คน ประชุมราษฎรในหมู่บ้านที่มีคุณสมบัติที่จะเลือกผู้ใหญ่บ้าน โดยวิธีลับหรือเปิดเผยก็ได้ ตามข้อบังคับกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการเลือกผู้ใหญ่บ้าน พ.ศ. 2535 เมื่อเลือกผู้ใดแล้วถือว่าผู้นั้นเป็นผู้ใหญ่บ้าน นายอำเภอจะรายงานไปยังจังหวัดเพื่อออกหนังสือสำคัญไว้เป็นหลักฐาน

ผู้ใหญ่บ้านอยู่ในตำแหน่งคราวละ 5 ปี นับแต่วันราษฎรเลือก

การพ้นจากตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน (มาตรา 14)

ผู้ใหญ่บ้านจะต้องออกจากตำแหน่งด้วยเหตุหนึ่งเหตุใด ดังต่อไปนี้

1. ขาดคุณสมบัติหรือเข้าลักษณะต้องห้ามของการเป็นผู้ใหญ่บ้าน (ยกเว้นการลาบวช โดยได้รับอนุญาตจากผู้ว่าราชการจังหวัด ไม่เกิน 120 วัน)

2. ออกตามวาระ (5 ปี)

3. ตาย

4. ได้รับอนุญาตให้ลาออก

5. หมู่บ้านที่ปกครองถูกยุบ

6. ไปเสียจากหมู่บ้านที่ตนปกครองเกิน 3 เดือน

7. ราษฎรผู้มีสิทธิเลือกผู้ใหญ่บ้านในหมู่บ้านนั้นมีจำนวน ไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่ง ร้อง

ขอให้ออกจากตำแหน่ง

8. ผู้ว่าราชการจังหวัดสั่งให้ออกจากตำแหน่ง เมื่อได้สอบสวนเห็นว่า บกพร่องในทาง ความประพฤติหรือความสามารถ ไม่เหมาะสมกับตำแหน่ง

2. ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน

ผู้ใหญ่บ้านและกำนันทั้งสองที่จะร่วมกันพิจารณาคัดเลือกราษฎรซึ่งมีคุณสมบัติ และไม่มีลักษณะต้องห้ามเช่นเดียวกับผู้ใหญ่บ้าน เป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านฝ่ายปกครอง และ ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านฝ่ายรักษาความสงบ

เมื่อผู้ใดได้รับคัดเลือกเป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านฝ่ายปกครอง หรือ ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านฝ่ายรักษาความสงบ ให้กำนันรายงานไปยังนายอำเภอเพื่อออกหนังสือสำคัญไว้เป็นหลักฐาน โดยให้ถือว่าดำรงตำแหน่งตั้งแต่วันที่นายอำเภอออกหนังสือสำคัญ

ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านฝ่ายปกครองและผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านฝ่ายรักษาความสงบ อยู่ในตำแหน่งคราวละ 5 ปี ถ้าตำแหน่งว่างลง ให้มีการคัดเลือกแทน โดยผู้ที่ได้รับคัดเลือกแทนนี้จะอยู่ในตำแหน่งตามวาระของผู้ซึ่งตนแทน

การพ้นจากตำแหน่งผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน

ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านจะต้องออกจากตำแหน่ง โดยเหตุใดเหตุหนึ่ง ดังต่อไปนี้

1. ขาดคุณสมบัติหรือลักษณะต้องห้ามตาม มาตรา 12
2. มีเหตุเช่นเดียวกับที่ผู้ใหญ่บ้านต้องออกจากตำแหน่งตาม มาตรา 14 (2) ถึง (7)
3. เมื่อผู้ใหญ่บ้านต้องออกจากตำแหน่งไม่ว่าด้วยเหตุใด ให้ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านต้อง

ออกจากตำแหน่งด้วย

การรักษาการแทนผู้ใหญ่บ้าน

ถ้าผู้ใหญ่บ้านจะทำการในหน้าที่ไม่ได้ในครั้งหนึ่งคราวหนึ่ง ให้มอบหน้าที่ให้แก่ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านฝ่ายปกครองคนใดคนหนึ่งเป็นผู้รักษาการแทน จนกว่าจะทำการในหน้าที่ได้ และต้องรายงานให้กำนันทราบ และถ้าเกิน 15 วัน ก็ให้รายงานนายอำเภอทราบด้วย

3. กำนัน

นายอำเภอเป็นผู้จัดให้มีการเลือกกำนัน โดยรับสมัครจากผู้ใหญ่บ้านในตำบลนั้น ผู้มีสิทธิเลือกกำนันต้องมีคุณสมบัติและไม่อยู่ในลักษณะต้องห้ามเช่นเดียวกับราษฎรผู้มีสิทธิเลือกผู้ใหญ่บ้าน

วิธีการเลือกกำนัน เป็นไปตามระเบียบกระทรวงมหาดไทย ว่าด้วยการเลือกกำนัน พ.ศ. 2524 และเมื่อราษฎรที่มาลงคะแนนเสียงส่วนมากเลือกผู้ใด ให้ถือว่าผู้นั้นเป็นกำนัน และให้นายอำเภอรายงานไปยังผู้ว่าราชการจังหวัด เพื่อออกหนังสือสำคัญให้ไว้เป็นหลักฐาน

กำนันจะต้องออกจากตำแหน่งเมื่อ

ก. เมื่อต้องออกจากตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน

ข. ลาออก

ค. ตำบลที่ปกครองถูกยุบ

ง. ผู้ว่าราชการจังหวัดสั่งให้ออกจากตำแหน่ง เพราะพิจารณาเห็นว่ามีความบกพร่องหรือความสามารถไม่เพียงพอกับตำแหน่ง

จ. ถูกปลดหรือถูกไล่ออก

ทั้งนี้ การออกจากตำแหน่งตาม ข้อ ข. , ก. , ง. ไม่ถือว่าต้องออกจากตำแหน่ง
ผู้ใหญ่บ้านด้วย

ถ้าตำแหน่งกำนันว่างลง ต้องมีการเลือกกำนันขึ้นใหม่ภายใน 60 วัน นับแต่วันที่
นายอำเภอทราบการว่างนั้น

การทำกรแทนกำนัน

ถ้ากำนันทำการในหน้าที่ไม่ได้ในชั่วคราวยาวเวลาใด เช่น ไปทางไกล เป็นต้น ให้มอบ
อำนาจและหน้าที่ไว้แก่ผู้ใหญ่บ้านคนใดคนหนึ่ง ซึ่งอยู่ในตำบลเดียวกันให้ทำการแทน
และให้ผู้แทนนี้มีอำนาจเต็มในที่ตำแหน่งกำนัน แต่การที่กำนันจะมอบหมายหน้าที่แก่
ผู้ใหญ่บ้านทำการแทนเช่นนี้ ให้บอกผู้ใหญ่บ้านทั้งหลายในตำบลเดียวกันและบอกกรรมการ
อำเภอให้ทราบไว้ด้วย

4 สารวัตรกำนัน

ตำบลหนึ่งจะมีสารวัตรกำนันเป็นผู้ช่วยและรับใช้สอยของกำนัน จำนวน 2 คน
สารวัตรกำนันมาจากการคัดเลือกของกำนัน แต่ต้องได้รับความเห็นชอบจากผู้ว่าราชการ
จังหวัด กำนันมีอำนาจเปลี่ยนสารกำนันได้

3.3 อำนาจหน้าที่ของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สารวัตรกำนัน

ตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พุทธศักราช 2457

อำนาจหน้าที่ของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ในปัจจุบันเป็นไปตามพระราชบัญญัติลักษณะ
ปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช 2457 และแก้ไขเพิ่มเติม ซึ่งสามารถจำแนกออกมาได้เป็น
10 หมวด กล่าวคือ (กรมการปกครอง. 2549 : 47 -- 55)

1. การใช้อำนาจหน้าที่ปกครองราษฎร

ในการปกครองระดับตำบล หมู่บ้าน นั้น กำนัน ผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ที่ได้รับเลือกจาก
ราษฎรให้ทำหน้าที่ปกครองดูแลทุกข์สุขราษฎรนอกจากนั้นในฐานะที่กำนันก็คื ผู้ใหญ่บ้านก็คื
เป็นบุคคลที่อยู่ในท้องที่รู้จักคุ้นเคยกับสภาพท้องที่ และรู้ความต้องการ รู้ปัญหาของท้องถิ่น
เป็นอย่างดี กำนัน ผู้ใหญ่บ้านจึงเป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญในการแก้ปัญหา ปัดเป่าความ
เดือดร้อนแก่ราษฎรและพัฒนาความเจริญให้กับท้องถิ่นในฐานะเป็นตัวกลางระหว่างรัฐบาล
กับราษฎรอำนาจหน้าที่ในการปกครองราษฎร ประกอบด้วย

- ผู้ใหญ่บ้านมีอำนาจหน้าที่ปกครองบรรดาราษฎรที่อยู่ในเขตหมู่บ้าน(มาตรา 10)

- ผู้ใหญ่บ้านเป็นหัวหน้าของราษฎรในหมู่บ้านของตน มีหน้าที่และอำนาจในการปกครองและรักษาความสงบเรียบร้อยของราษฎร ดังนี้ (มาตรา 27)

(1) รักษาความสงบและความสุขสำราญ ช่วยป้องกันความทุกข์ภัยของลูกบ้านตามสมควรและสามารถจะทำได้ การที่กล่าวนี้ถ้าสมควรจะต้องปรึกษาหารือและช่วยกันกับเพื่อนผู้ใหญ่บ้านที่ดี กับกำนันนายตำบลที่ดี ก็เป็นหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านที่จะต้องปฏิบัติให้สมควรแก่การที่จะรักษาประโยชน์และความสุขของลูกบ้าน ซึ่งได้มอบไว้ให้เป็นธุระในพระราชบัญญัตินี้ (ข้อ 1)

(2) ควบคุมดูแลลูกบ้านให้ปฏิบัติหน้าที่ซึ่งจะต้องพึงกระทำตามกฎหมายหรือระเบียบแบบแผนของทางราชการ (ข้อ 9)

(3) กระทำตนให้เป็นตัวอย่างแก่ราษฎร ตามที่ทางราชการได้แนะนำ (ข้อ 19)

- บรรดาที่จะตรวจตราด้วยความปกติเรียบร้อยในตำบลคือ การที่จะว่ากล่าวราษฎรในตำบลนั้น ให้ประพฤติตนตามพระราชกำหนด กฎหมายก็ดีหรือการที่จะป้องกันอันตรายและรักษาความสงบสุขสำราญของราษฎรในตำบลนั้นก็ดี หรือการที่จะรับกิจสุขทุกข์ของราษฎรในตำบลนั้นร้องเรียนต่อผู้ว่าราชการเมือง กรมการอำเภอ และจะรับข้อราชการมาประกาศแก่ราษฎรในตำบลนั้นก็ดี หรือที่จัดการตามพระราชกำหนดกฎหมาย เช่น การตรวจแนะนำเก็บภาษีอากรในตำบลนั้นก็ดี การทั้งนี้อยู่ในหน้าที่ของกำนันผู้เป็นนายตำบลผู้ใหญ่บ้านทั้งปวงตำบลนั้นและแพทย์ประจำตำบลจะต้องช่วยกันเขาเป็นธุระจัดการให้เรียบร้อยได้ตามสมควรแก่หน้าที่ (มาตรา 34)

- นอกจากอำนาจหน้าที่ที่กล่าวมาแล้วโดยเฉพาะให้เป็นอำนาจหน้าที่ของกำนันให้กำนันมีอำนาจหน้าที่เช่นเดียวกับผู้ใหญ่บ้านด้วย (มาตรา 34 ทวิ)

2. การรายงานต่อทางราชการ

ในการดูแลรักษาความสงบและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของชุมชน ตลอดจนการป้องกันและระงับเหตุร้ายการรายงานเหตุการณ์ผิดปกติที่เกิดขึ้นในตำบล หมู่บ้าน ซึ่งอาจเป็นคุณหรือโทษแก่ชุมชน ประชาชนหรือต่อประเทศชาติให้ทางราชการทราบ เป็นหน้าที่สำคัญของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านในฐานะเป็นผู้ปกครองดูแลรับผิดชอบเขตปกครองนั้น ๆ เพื่อจะได้ดำเนินการให้เป็นไปตามกฎหมายและป้องกันมิให้เกิดเหตุอุกฉวมใหญ่โตขึ้น หรือเป็นการปราบปรามเหตุร้ายนั้นได้โดยเด็ดขาดรวดเร็ว การรายงานต่อทางราชการจะประกอบด้วย

- ถ้าความทุกข์ภัยเกิดแก่ลูกบ้าน ซึ่งจะต้องขอความป้องกันจากรัฐบาล เป็นหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้าน ที่จะนำความแจ้งต่อพนักงานปกครองตั้งแต่กำนัน นายอำเภอเป็นต้นขึ้นไป

โดยลำดับ (มาตรา 27 ข้อ 2)

- ถ้าผู้ใหญ่บ้านรู้เห็นเหตุการณ์แปลกประหลาดอันเกิดขึ้นในหมู่บ้านของตน หรือในลูกบ้านของตน ซึ่งอาจจะเป็นคุณหรือโทษแก่ราชการบ้านเมืองก็ดี แก่ประชาชนในที่นั้นก็ดี ยกตัวอย่างข้างฝ่ายโทษดังกล่าวรู้เห็นว่าคุณคนมีทรัพย์สินของแปลกประหลาดอันน่าสงสัยว่าเป็นของที่ได้มาโดยทางโจรกรรมก็ดี หรือว่าถ้าเห็นผู้คนล้มตายหรือมีบาดแผลอันควรสงสัยว่าจะมีผู้อื่นกระทำเอาโดยทุจริตหรือไปกระทำต่อผู้อื่น แล้วจึงเกิดเหตุขึ้นก็คดีเหล่านี้ เป็นต้น ให้รีบนำความแจ้งต่อกำนันนายตำบลของตน (มาตรา 27 ข้อ 5)

- ปฏิบัติการตามคำสั่งของกำนันหรือทางราชการ และรายงานเหตุการณ์ซึ่งเกิดขึ้นในหมู่บ้านให้กำนันทราบ เพื่อให้กำนันรายงานต่อคณะกรรมการอำเภอ (มาตรา 27 ข้อ 18)

- ถ้ากำนันรู้เห็นเหตุการณ์ร้อนของราษฎร หรือการแปลกประหลาดเกิดขึ้นในตำบล ต้องรีบรายงานต่อกรรมการอำเภอให้ทราบ (มาตรา 36)

- ในการที่จะทำรายงานประจำ หรือรายงานจรอย่างใด ๆ ขึ้นต่อกรรมการอำเภอกำนันจะต้องเรียกประชุมผู้ใหญ่บ้าน และแพทย์ประจำตำบลนั้น พร้อมกับตรวจสอบก่อนและจะให้ลงชื่อเป็นพยานในรายงานก็ได้ (มาตรา 58)

3. การนำข้อราชการไปประกาศแก่ราษฎร

การนำข้อราชการไปประกาศแก่ราษฎร หรือการประชุมอบรมชี้แจงข่าวสารแก่ราษฎรเป็นสิ่งสำคัญทางการปกครอง เนื่องจากการทำความเข้าใจร่วมกันเป็นพื้นฐานสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการบริหารราชการส่วนภูมิภาคถือว่า กำนัน ผู้ใหญ่บ้านเป็นตัวกลางระหว่างราชการและประชาชนในการที่จะนำข่าวสารข้อมูลทางราชการไปแจ้งให้แก่ราษฎรได้ทราบ และขณะเดียวกันก็นำความต้องการของราษฎรไปแจ้งแก่ทางราชการทราบ หน้าที่ตามข้อนี้ ได้แก่

- ถ้ารัฐบาลจะประกาศหรือจะสั่งราชการใดให้ราษฎรทราบ เป็นหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านที่จะรับข้อความอันนั้นไปแจ้งแก่ลูกบ้านของตนให้ทราบ (มาตรา 27 ข้อ 3)

- ทำการอบรมสั่งสอน หรือชี้แจงข้อราชการแก่ราษฎร ในการให้เรียกรายกรมาประชุมได้ตามครั้งคราวที่สมควร (มาตรา 27 ข้อ 11)

- ในเวลาที่ผู้ว่าราชการจังหวัด หรือนายอำเภอมีหมายให้ประกาศข้อราชการอันใดแก่ราษฎร กำนันจะเรียกประชุมผู้ใหญ่บ้านในตำบลนั้นพร้อมกันชี้แจงให้เป็นที่เข้าใจข้อราชการอันนั้นแล้ว ให้รับข้อราชการไปประกาศแก่ราษฎรอีกชั้นหนึ่งก็ได้ (มาตรา 59)

4. การจัดทำทะเบียน

การจัดทำทะเบียนในท้องที่ เป็นข้อมูลพื้นฐานสำคัญด้านการปกครองที่จะต้องจัดทำ เพื่อให้ได้ทราบเกี่ยวกับรายละเอียดต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น หรือปรากฏการณ์ต่าง ๆ ภายในเขต ปกครองอันเกี่ยวกับจำนวนประชากร จำนวนครัวเรือน จำนวนสัตว์พาหนะ และลักษณะ พื้นที่ในเขตรับผิดชอบ ข้อมูลรายละเอียดดังกล่าว นอกจากจะเป็นประโยชน์แก่การปกครอง และงานในหน้าที่ของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านแล้ว ยังจะสามารถประสานงานกับทางราชการเมื่อเกิด เหตุและชี้แนะเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในท้องที่ทางราชการทราบ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความสำคัญในเชิงสถิติข้อมูล เพื่อใช้ในการวางแผนพัฒนาต่าง ๆ ของทางราชการ

ตามกฎหมายว่าด้วยลักษณะปกครองท้องที่ ได้กำหนดให้กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน มีอำนาจ หน้าที่เกี่ยวกับงานทะเบียนดังต่อไปนี้

- เป็นหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านที่จะทำบัญชีสำมะโนครัวในหมู่บ้านและคอยแก้ไขบัญชี นั้นให้ถูกต้องเสมอ (มาตรา 27 ข้อ 4)

- ถ้ามีคนจรแปลกหน้านอกสำมะโนครัวหมู่บ้านนั้นเข้าอาศัยเป็นหน้าที่ของ ผู้ใหญ่บ้านจะต้องได้ถาม ให้รู้จักตัวและรู้เหตุการณ์ที่มาอาศัย ถ้าเห็นว่าไม่ได้โดยสุจริต ให้เอาตัวผู้นั้นส่งกำนันนายตำบลของตน (มาตรา 27 ข้อ 6)

- ให้กำนันดูแลคนเดินทาง ซึ่งไม่มีเหตุสมควรสงสัยว่าจะเป็นผู้ร้ายให้ให้มีที่พัก ตามสมควร (มาตรา 38)

- ถ้าผู้เดินทางด้วยราชการจะต้องการคนนำทาง หรือขาดแคลนพาหนะ เสบียงอาหาร ลงในระหว่างทางและจะต้องขอต่อกำนันให้ช่วยสงเคราะห์ กำนันต้องช่วยจัดหาให้ตามที่ จะทำได้ถ้าหากว่าการที่จะช่วยเหลือนั้นจะต้องออกราคาจ้างเพียงใด ให้กำนันเรียกเอาแก่ ผู้เดินทางนั้น (มาตรา 39)

- กำนันต้องรักษาบัญชีสำมะโนครัวและทะเบียนบัญชีของรัฐบาลในตำบลนั้น และคอยแก้ไขเพิ่มเติมให้ถูกต้องตรงกับบัญชีของผู้ใหญ่บ้าน (มาตรา 41)

- เมื่อผู้ใหญ่นำคนจรแปลกหน้านอกสำมะโนครัวตำบลมาส่งกำนันตามความใน มาตรา 27 ข้อ 6 ให้กำนันปรักษาหารือกับผู้ใหญ่บ้านเมื่อเห็นสมควรจะขับไล่ผู้นั้นออกไปเสีย จากท้องที่ตำบลนั้นก็ได้ (มาตรา 53)

- ในการที่จะสำรวจสำมะโนครัวและจดทะเบียนบัญชีต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ใน ราชการ เช่น การที่จะสำรวจสำมะโนครัวและบัญชีไร่นาและสิ่งของ ต้องพิถีพิถันอาการ ในตำบลนั้น กำนันจะเรียกผู้ใหญ่บ้านทั้งปวงประชุมกันตรวจทำบัญชีให้ถูกต้อง และให้

ลงชื่อพร้อมกันเป็นพยานในบัญชีที่จะยื่นต่อเจ้าพนักงานก็ได้ (มาตรา 57)

5. กิจการสาธารณประโยชน์

ในการปกครองระดับตำบล หมู่บ้าน กำนัน ผู้ใหญ่บ้านซึ่งเป็นผู้ได้รับเลือกจากรายการในตำบล หมู่บ้านนั้นมีอำนาจปกครองดูแลทุกข์สุขของราษฎร เป็นหน้าที่โดยตรงของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านที่จะต้องดูแลเอาใจใส่ในเรื่องนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเป็นผู้คุ้มครองและสภาพท้องที่จะต้องรู้ความต้องการและปัญหาของท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี กำนัน ผู้ใหญ่บ้านจึงเป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญในการแก้ไขปัญหา ปัดเป่าความเดือดร้อนแก่ราษฎร และปฏิบัติการตามที่กฎหมายได้ให้อำนาจไว้โดยเคร่งครัด

ตามกฎหมายว่าด้วยลักษณะปกครองท้องที่ กำหนดให้กำนัน ผู้ใหญ่บ้านมีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับกิจการสาธารณประโยชน์ ดังต่อไปนี้

- ถ้าเกิดเหตุกลางลี้คดี ฆ่ากันตายคดี ดิจิงคดี ปล้นทรัพย์คดี หรือไฟไหม้คดี หรือเหตุร้ายสำคัญอย่างใด ในหมู่บ้านของตน หรือในหมู่บ้านที่ใกล้เคียงอันสมควรจะช่วยเหลือ เป็นหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านจะต้องเรียกลูกบ้านของตนออกช่วยติดตามจับผู้ร้ายเอาของกลางคืน หรือดับไฟ หรือช่วยอย่างอื่นที่สมควร โดยเต็มกำลัง (มาตรา 27 ข้อ 7)

- ผู้ใหญ่บ้านเห็นลูกบ้านของคนใด แสดงความอาฆาตมาดร้ายแก่ผู้อื่นก็ดีหรือเป็นคนจรจัด ไม่ปรากฏการทำมาหาเลี้ยงชีพ และไม่สามารถจะชี้แจงให้เห็นความบริสุทธิ์ของตนได้ก็ดี ผู้ใหญ่บ้านมีอำนาจหน้าที่จะเรียกลูกบ้านคนนั้นมาไต่ถามและว่ากล่าวสั่งสอน ถ้าไม่ฟังให้เอาตัวส่งกำนันจัดการตามความในมาตรา 52 แห่งพระราชบัญญัตินี้ (มาตรา 27 ข้อ 8)

- ถ้าเกิดเหตุกลางลี้คดี ฆ่ากันตายคดี ดิจิงคดี ปล้นทรัพย์คดี หรือไฟไหม้คดี หรือเหตุร้ายสำคัญอย่างใด ในตำบลของตน หรือในตำบลที่ใกล้เคียงอันสมควรจะช่วยเหลือก็ได้ หรือมีผู้ร้ายแต่ที่อื่น ๆ มาฆ่าสุ่มในตำบลนั้นก็ดี หรือมีเหตุควรสงสัยว่าลูกบ้านคนใดในตำบลนั้นบางคนจะเกี่ยวข้องเป็นโจรผู้ร้ายก็ดี เป็นหน้าที่ของกำนันต้องเรียกผู้ใหญ่บ้าน และลูกบ้านในตำบลออกช่วยติดตามจับผู้ร้าย หรือติดตามเอาของกลางคืน หรือดับไฟ หรือช่วยอย่างอื่นตามสมควรแก่การ โดยเต็มกำลัง (มาตรา 37)

- กำนันต้องตรวจจัดการรักษาสิ่งซึ่งเป็นสาธารณประโยชน์อันอยู่ในตำบลนั้น เช่น สระน้ำ ศาลาอาศัย ที่เลี้ยงปลุกสัตว์ เป็นต้น (มาตรา 40)

- กำนันกระทำตามหน้าที่จะเรียกผู้ใดมาหาหรือให้ช่วยก็ได้ (มาตรา 43)

- ถ้ามีเหตุสงสัยว่าผู้ใดในตำบลนั้นแสดงความอาฆาตมาดร้ายแก่ผู้อื่นก็ดี หรือเป็น

คนจรจัดไม่ปรากฏการทำมาหาเลี้ยงชีพ และไม่สามารถจะชี้แจงความบริสุทธิ์ของตนได้ก็ดี ให้กำนันเรียกประชุมผู้ใหญ่บ้านสืบสวน ถ้ามีหลักฐานควรเชื่อว่าเป็นความจริงก็ให้เอาตัวผู้นั้น ส่งกรรมการอำเภอไปฟ้องร้องเอาโทษตามมาตรา 30 แห่งประมวลกฎหมายอาญา(มาตรา 52)

- ถ้าลูกบ้านผู้ใดไปตั้งทับ กระทั่งม หรือโรงเรียนอยู่ในที่เปลี่ยวในตำบลนั้น ซึ่งน่ากลัวจะเป็นอันตรายด้วยโจรผู้ร้าย หรือนำสงฆ์ว่าจะเป็นการสมควรรและจะบังคับให้ผู้ใหญ่บ้านในตำบลนั้นประชุมปรึกษาหารือกันดูเมื่อเห็นเป็นการสมควรและจะบังคับให้ลูกบ้านคนนั้นย้ายเข้ามาอยู่เสียในหมู่บ้านราษฎรก็ได้ และให้นำความแจ้งต่อกรรมการอำเภอ (มาตรา 54)

- ในเวลาใดจะมีอันตรายแก่การทำมาหากินของลูกบ้านในตำบลนั้น เช่น โรคภัยไข้เจ็บติดต่อก่อเกิดขึ้น หรือน้ำมากหรือน้ำน้อยเกินไป เป็นต้น ให้กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และแพทย์ประจำตำบลปรึกษาหารือกันในการที่จะป้องกันแก้ไขเยียวยาภัยอันตรายด้วยอาการที่แนะนำลูกบ้านให้ทำอย่างไร หรือลงแรงช่วยกันได้ประการใด กำนันมีอำนาจที่จะบังคับการนั้นก็ได้ ถ้าเป็นการเหลือกำลังให้ร้องเรียนต่อกรรมการอำเภอและผู้ว่าราชการเมืองขอคำสั่งรัฐบาลช่วย (มาตรา 56)

- ในเวลาใดมีการนักขัตฤกษ์ หรือประชุมชนเป็นการใหญ่ในตำบลนั้นกำนันจะเรียกผู้ใหญ่บ้านและแพทย์ประจำตำบลพร้อมกันมาช่วยพิทักษ์รักษาความเรียบร้อยในที่อันนั้น ถ้าเป็นการจำเป็นแล้วจะขอแรงราษฎรช่วยก็ได้ (มาตรา 60)

6. การฝึกหัดอบรมให้ราษฎรรู้จักระทำการในเวลารบ (มาตรา 27 ข้อ 10)

7. การบำรุงและส่งเสริมอาชีพราษฎร

- บำรุงและส่งเสริมอาชีพราษฎรในทางเกษตรกรรมพาณิชยกรรมและอุตสาหกรรม (มาตรา 27 ข้อ 12)

- ตรวจตราและรักษาประโยชน์ในการอาชีพของราษฎร (มาตรา 27 ข้อ 13)

- กำนันต้องทำบัญชีสิ่งของ ซึ่งต้องเสียภาษีอากรในแขวงนั้น ขึ้นต่อกรรมการอำเภอ และนำราษฎรไปเสียภาษีอากรตามพระราชบัญญัติภาษีอากร (มาตรา 42)

8. การป้องกันโรคติดต่อ (มาตรา 27 ข้อ 15 มาตรา 48)

9. การจัดหมู่บ้านให้เป็นระเบียบเรียบร้อย (มาตรา 27 ข้อ 16 มาตรา 55)

10. การที่เกี่ยวกับความอาญา

การดูแลรักษาความสงบเรียบร้อยในทางคดีเป็นการปฏิบัติการต่อเนื่องเพื่อการปราบปรามผู้กระทำความผิดทางอาญา อันเป็นผลกระทบกระเทือนต่อความสงบเรียบร้อยของประชาชนเพราะถึงแม้ว่ากฎหมายจะบัญญัติโทษหนักเพียงใด หรือเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครองมีสมรรถภาพดีอย่างไรก็ตาม ก็ไม่อาจป้องกันการกระทำความผิดมิให้เกิดขึ้นได้ทุกกรณีเนื่องจากการกระทำความผิดนั้นเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมหรือเป็นผลผลิตที่เกิดขึ้นจากสังคมอยู่เสมอ เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติหน้าที่ตามกฎหมายจึงต้องเป็นผู้มีความรู้ในเรื่องนี้พอเพียงที่จะสามารถทำหน้าที่ทั้งป้องกันและปราบปรามการกระทำความผิด

นอกจากนั้น กฎหมายว่าด้วยลักษณะปกครองท้องที่ ได้กำหนดหน้าที่กำนันผู้ใหญ่บ้าน มีหน้าที่เกี่ยวกับความอาญา ดังนี้ (กรมการปกครอง, 2539 : 54 – 55)

- ผู้ใหญ่บ้าน มีหน้าที่และอำนาจในการเกี่ยวข้องกับความอาญาดังต่อไปนี้คือ (มาตรา 28)

ข้อ 1 เมื่อทราบข่าวว่ามีการกระทำความผิดกฎหมายเกิดขึ้น หรือสงสัยว่าได้เกิดขึ้นในหมู่บ้านของตนต้องแจ้งความต่อกำนันนายตำบลให้ทราบ

ข้อ 2 เมื่อทราบข่าวว่ามีการกระทำความผิดกฎหมายเกิดขึ้น หรือสงสัยว่าได้เกิดขึ้นในหมู่บ้านใกล้เคียงต้องแจ้งความต่อผู้ใหญ่บ้านนั้นให้ทราบ

ข้อ 3 เมื่อตรวจพบของกลางที่ผู้กระทำความผิดกฎหมายมีอยู่ก็ดี หรือสิ่งของที่สงสัยว่าได้มาโดยกระทำความผิดกฎหมายหรือเป็นสิ่งของสำหรับใช้ในการกระทำความผิดกฎหมายก็ดี ให้จับสิ่งของนั้นไว้แล้วรีบนำส่งกำนันนายตำบล

ข้อ 4 เมื่อปรากฏว่าผู้ใดกำลังจะกระทำความผิดกฎหมายก็ดี หรือมีเหตุอันควรสงสัยว่าเป็นผู้ที่ได้กระทำความผิดกฎหมายก็ดี ให้จับตัวผู้นั้นไว้ และรีบนำส่งกำนันนายตำบล

ข้อ 5 ถ้ามีหมายหรือคำสั่งตามหน้าที่ราชการ ให้จับผู้ใดในหมู่บ้านนั้นเป็นหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านที่จะจับผู้นั้น และรีบส่งต่อกำนันหรือกรรมการอำเภอตามสมควร

ข้อ 6 เมื่อเจ้าพนักงานผู้มีหน้าที่ออกหมายสั่งให้ค้นหรือให้ยึด ผู้ใหญ่บ้านต้องจัดการให้เป็นไปตามหมาย

- กำนัน มีหน้าที่และอำนาจในการที่เกี่ยวกับความอาญา ดังต่อไปนี้ คือ (มาตรา 35)

ข้อ 1 เมื่อทราบข่าวว่ามีการกระทำความผิดกฎหมายเกิดขึ้น หรือสงสัยว่าได้เกิดขึ้นในตำบลของตน ต้องแจ้งความต่อกรรมการอำเภอให้ทราบ

ข้อ 2 เมื่อทราบข่าวว่ามีการกระทำความผิดกฎหมายเกิดขึ้น หรือสงสัยว่าได้เกิดขึ้นในตำบลใกล้เคียงต้องแจ้งความต่อกำนันนายตำบลนั้นให้ทราบ

ข้อ 3 เมื่อปรากฏว่าผู้ใดกำลังกระทำความผิดกฎหมายก็ดี หรือมีเหตุอันควรสงสัยว่าเป็นผู้ที่
ได้กระทำความผิดกฎหมายก็ดี ให้จับตัวผู้นั้นไว้ และรีบนำส่งต่อกรมการอำเภอตามสมควร

ข้อ 4 ถ้ามีหมาย หรือคำสั่งตามหน้าที่ราชการ ให้จับผู้ใดในตำบลนั้นเป็นหน้าที่ของ
กำนันที่จะจับผู้นั้น และรีบส่งกรมการอำเภอตามสมควร

ข้อ 5 เมื่อเจ้าพนักงานผู้มีหน้าที่ออกหมายสั่งให้ค้น หรือให้ยึด กำนันต้องจัดการ
ให้เป็นไปตามกฎหมาย

ข้อ 6 ถ้ามีผู้มาขออาศัยตัวคนหรือสิ่งของก็ดี หรือผู้ต้องโจรกรรมจะทำกฎหมาย
ตราสิน หรือมีผู้จะมาขอทำชันสูตรบาดแผลก็ดี ทั้งนี้ให้กำนันสืบสวนฟังข้อความแล้วรีบนำตัว
ผู้ขอและผู้ต้องอาศัยและทรัพย์สินของบรรดาที่จะพาไปด้วยนั้น ไปยังกรมการอำเภอ ถ้าสิ่งของ
อย่างใดจะพาไปไม่ได้ก็ให้กำนันชันสูตรให้รู้เห็น แล้วนำความไปแจ้งต่อกรมการอำเภอใน
ขณะนั้น

- ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านฝ่ายปกครองมีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้ (มาตรา 28 ทวิ)

(1) ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านปฏิบัติการกิจตามอำนาจหน้าที่ของผู้ใหญ่บ้านเท่าที่ได้รับ
มอบหมายจากผู้ใหญ่บ้านให้กระทำ

- ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านรักษาความสงบมีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

(1) ตรวจสอบรักษาความสงบเรียบร้อยภายในหมู่บ้าน

(2) ถ้ารู้เห็นหรือทราบเหตุการณอันใดเกิดขึ้น หรือเกิดขึ้นในหมู่บ้านเกี่ยวกับ
ความสงบเรียบร้อยให้นำความแจ้งต่อผู้ใหญ่บ้าน

ถ้าเหตุการณ์ตามวรรคหนึ่งเกิดขึ้น หรือจะเกิดขึ้นตามหมู่บ้านใกล้เคียง ให้นำความ
แจ้งต่อผู้ใหญ่บ้านท้องถิ่นนั้น และรายงานให้ผู้ใหญ่บ้านของตนทราบ

(3) ถ้ามีคนจรเข้ามาในหมู่บ้านและสงสัยว่าไม่ได้มาโดยสุจริต ให้นำตัวส่งผู้ใหญ่บ้าน

(4) เมื่อมีเหตุการณร้ายเกิดขึ้นในหมู่บ้าน ต้องระงับเหตุ ปรามปราม ติดตามจับผู้ร้าย
โดยเต็มกำลัง

(5) เมื่อตรวจพบหรือตามจับได้สิ่งของใดที่มีไว้เป็นความผิด หรือได้ใช้ หรือมีไว้เพื่อ
ใช้ในการกระทำความผิดหรือได้มาโดยการกระทำความผิด ให้รีบนำส่งผู้ใหญ่บ้าน

(6) เมื่อมีเหตุอันสมควรสงสัยว่าผู้ใดได้กระทำความผิด และกำลังจะหลบหนีให้
ควบคุมตัวส่งผู้ใหญ่บ้าน

(7) ปฏิบัติตามคำสั่งของผู้ใหญ่บ้านซึ่งสั่งการ โดยชอบด้วยกฎหมาย

- ในการปฏิบัติหน้าที่เกี่ยวกับการรักษาความสงบเรียบร้อยให้ผู้ใหญ่บ้าน และ
ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านฝ่ายรักษาความสงบใช้อาวุธปืนของทางราชการได้
การเก็บรักษาและใช้อาวุธปืนให้เป็นไปตามข้อบังคับกระทรวงมหาดไทย (มาตรา 28
จัตวา)

3.4 อำนาจหน้าที่ตามระเบียบกฎหมายอื่น ได้แก่

3.4.1. ตามประมวลกฎหมายอาญา (กรมการปกครอง. 2549 : 62 – 63)

กฎหมายอาญาแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ

(1) คดีความผิดส่วนตัว หรือความผิดอันยอมความได้ ได้แก่ การกระทำความผิดอาญา
ซึ่งผลของการกระทำผิดไม่กระทบต่อความสงบเรียบร้อยของประชาชนทั่วไป แต่มีผลต่อ
ผู้กระทำโดยเฉพาะ เช่น ความผิดฐานหมิ่นประมาท นื้อโกง โกงเจ้าหนี้ ยักยอก บุกรุก
ทำให้เสียทรัพย์ ความผิดอันเกิดจากการใช้เชือก ความผิดฐานข่มขืนกระทำชำเราหญิงอื่นมิใช่
ภริยาของตนโดยหญิงนั้นอายุเกินกว่าสิบห้าปีขึ้นไป เป็นต้น

คดีความผิดต่อส่วนตัว ผู้เสียหายจะต้องร้องทุกข์ต่อพนักงานสอบสวน อันได้แก่
เจ้าหน้าที่ตำรวจ ณ สถานีตำรวจในท้องที่เกิดเหตุ ในกำหนดอายุความ 3 เดือน หรือ
ฟ้องร้องเป็นคดีด้วยตนเอง (หรือมอบอำนาจให้ทนายความ) ในกำหนดอายุความ 3 เดือน
นับแต่วันรู้เรื่องความผิดและรู้ตัวผู้กระทำความผิด คู่กรณีสามารถตกลงยอมความกันได้
ตลอดเวลาไม่ว่าอยู่ในชั้นพนักงานสอบสวนหรือฟ้องร้องเป็นคดีต่อศาล ผลของการยอมความ
มีผลทำให้คดีอาญาเป็นอันระงับไป จำนำมาฟ้องร้องอีกไม่ได้

(2) คดีอาญาแผ่นดิน หรือความผิดอันยอมความไม่ได้ ได้แก่ การกระทำความผิด
อาญาซึ่งผลของการกระทำกระทบต่อความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีของประชาชน
อันได้แก่ ความผิดต่อความมั่นคงของรัฐ เช่น ความผิดกบฏ ความผิดต่อชีวิต เช่น ความผิด
ฐานฆ่าคนตาย ความผิดต่อร่างกาย เช่น ความผิดฐานทำร้ายร่างกาย ความผิดเกี่ยวกับทรัพย์
เช่น ความผิดฐานลักทรัพย์ ชิงทรัพย์ ปล้นทรัพย์ ความผิดเกี่ยวกับการเล่นการพนันโดย
ไม่ได้รับอนุญาต ความผิดเกี่ยวกับยาเสพติด ความผิดเกี่ยวกับป่าไม้ เป็นต้น

คดีอาญาแผ่นดิน คู่กรณีจะตกลงยอมความกันไม่ได้ ข้อตกลงไม่มีผลใช้บังคับ
พนักงานสอบสวน ยังสามารถดำเนินคดีเอาผิดกับผู้ต้องหาได้ ผู้เสียหายในคดีอาญาแผ่นดิน
อาจจะเป็นได้ทั้งรัฐและเอกชน ผู้เสียหายมีสิทธิร้องทุกข์ต่อพนักงานสอบสวนเพื่อให้
ดำเนินคดีกับผู้ต้องหาหรือผู้เสียหายจะฟ้องคดีต่อศาลเองก็ได้

ผู้ใหญ่บ้านเมื่อทราบข่าวมีการกระทำผิดกฎหมาย หรือสงสัยว่าได้เกิดขึ้นในหมู่บ้าน ของคนต้องแจ้งความต่อกำนันให้ทราบ หรือถ้าเกิดขึ้นในหมู่บ้านใกล้เคียงต้องแจ้งความ ต่อผู้ใหญ่บ้านนั้นให้ทราบหรือเมื่อตรวจพบของกลางเกี่ยวกับการกระทำผิดกฎหมายให้นำส่ง กำนันนอกจากนี้ผู้ใหญ่บ้านยังมีอำนาจหน้าที่จับกุมผู้กระทำความผิด หรือจัดการให้เป็นไปตาม หมายจับหรือหมายค้น (ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา)

ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน เป็นเจ้าพนักงานฝ่ายปกครอง เมื่อกระทำการตามอำนาจหน้าที่ ผู้ใดดูหมิ่นหรือต่อผู้ขัดขวางย่อมมีความผิดต่อเจ้าพนักงานทำให้ได้รับโทษหนักขึ้นกว่า ความผิดต่อบุคคลธรรมดา

ขณะเดียวกัน ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ซึ่งเป็นเจ้าพนักงานอาศัยอำนาจหน้าที่กระทำความผิด ย่อมมีความผิดตำแหน่งหน้าที่ราชการ ทำให้ได้รับโทษหนักขึ้น อันได้แก่ ความผิดฐาน เจ้าพนักงานปฏิบัติหรือละเว้นการปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบตามกฎหมายอาญา เป็นต้น

3.4.2. ข้อบังคับกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการปฏิบัติงานประณีประนอมข้อพิพาท ของคณะกรรมการหมู่บ้าน พ.ศ. 2530 (กรมการปกครอง. 2549 : 68 – 70)

เมื่อเกิดข้อพิพาทระหว่างราษฎรในตำบล หมู่บ้าน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ควรหาทางระงับ ข้อพิพาทโดยเร็ว เพื่อขจัดปัญหาความขัดแย้งและก่อให้เกิดความสงบเรียบร้อยในตำบล หมู่บ้าน อันจะเอื้ออำนวยต่อการปกครองและจะพัฒนาตำบล หมู่บ้าน ถึงแม้ว่าตามกฎหมาย ว่าด้วยลักษณะปกครองท้องที่กำหนดให้กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน มีอำนาจในการประณีประนอม ข้อพิพาทระหว่างราษฎร แต่เนื่องจากกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เป็นผู้นำตำบล หมู่บ้าน ได้รับความ เคารพเชื่อถือไว้วางใจจากราษฎรให้ทำหน้าที่ใกล้เคียงข้อพิพาทในตำบลหมู่บ้านมาโดยตลอด การประณีประนอมข้อพิพาทระหว่างราษฎรจึงเป็นบทบาทและหน้าที่ที่สำคัญประการหนึ่ง ของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน

แต่เนื่องจากภาระหน้าที่ของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ในปัจจุบันมีหลายประการทั้งในด้าน การปกครอง พัฒนาและรักษาความสงบเรียบร้อยของตำบล หมู่บ้าน กำนัน ผู้ใหญ่บ้านอาจ มอบหมายให้คณะกรรมการหมู่บ้านช่วยเหลือในการประณีประนอมข้อพิพาทได้ ซึ่งตาม ข้อบังคับกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการประณีประนอมข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้าน พ.ศ. 2530 กำหนดหน้าที่ของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ไว้ดังนี้

เมื่อมีข้อพิพาทเกิดขึ้นและคู่กรณีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งประสงค์จะให้คณะกรรมการหมู่บ้าน ประณีประนอมข้อพิพาทนั้น ก็ให้แจ้งให้ผู้ใหญ่บ้านทราบและผู้ใหญ่บ้านต้องดำเนินการดังนี้

1. พิจารณาว่าข้อพิพาทนั้นเป็นความเพ่งหรือความอาญาที่เป็นความผิดอันยอมความได้หรือไม่ และข้อพิพาทเกิดขึ้นในหมู่บ้านหรือคูกรณีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีภูมิลำเนาอยู่ในหมู่บ้านหรือไม่และคูกรณีทั้งสองฝ่ายให้คณะกรรมการหมู่บ้านประนีประนอมข้อพิพาทนั้นหรือไม่

(ก) ถ้าเป็นไปตามเงื่อนไขดังกล่าวก็ให้ผู้ใหญ่บ้านแจ้งคูกรณีทำเป็นบันทึกยินยอมให้คณะกรรมการหมู่บ้านประนีประนอมข้อพิพาท และนัดหมายให้คณะกรรมการหมู่บ้านดำเนินการประนีประนอมข้อพิพาทโดยไม่ชักช้า และคณะกรรมการหมู่บ้านอาจมอบหมายให้กรรมการ ไม่น้อยกว่าสองคนดำเนินการแทนก็ได้ นอกจากนั้นคณะกรรมการหมู่บ้านอาจเชิญบุคคลที่สมควรเข้าร่วมทำการประนีประนอมด้วยก็ได้

(ข) ถ้าข้อพิพาทไม่เป็นไปตามเงื่อนไข ตาม 1. ก็ให้แจ้งให้คูกรณีทราบว่าจะไม่สามารถดำเนินการให้ได้

2. เพื่อพิจารณาเห็นว่าเป็นข้อพิพาท ตาม 1. และดำเนินการ ตาม (ก) แล้วคณะกรรมการหมู่บ้านต้องทำการไกล่เกลี่ยโดยแสวงหาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับเรื่องนั้นจากการสอบถามหรือตรวจสอบสถานที่ เป็นต้น เมื่อได้ข้อเท็จจริงแล้วก็ทำการประนีประนอม โดยพิจารณาจากหลักกฎหมายหรือจารีตประเพณีแห่งท้องที่ว่าข้อพิพาทดังกล่าวควรจะตกลงกันอย่างไร จึงจะเป็นธรรมแก่คูกรณีแล้วจึงทำการเกลี้ยกล่อมให้คูกรณีตกลงกัน

(ก) ถ้าตกลงกันได้ ให้ทำสัญญายอมความขึ้น 4 ฉบับ แล้วให้มอบคูกรณีฝ่ายละฉบับเก็บรวมไว้กับบันทึกยินยอม 1 ฉบับ แล้วบันทึกผลการประนีประนอมตอนท้ายของบันทึกยินยอมฯ และมอบบันทึกยินยอมฯ พร้อมทั้งสัญญายอมความที่เหลืออีก 1 ฉบับให้ผู้ใหญ่บ้านเก็บไว้

(ข) ถ้าไม่ตกลงกัน ก็ให้ยกเลิกการดำเนินงานแล้วแจ้งให้คูกรณีทราบและบันทึกผลการดำเนินการตอนท้ายของบันทึกยินยอมฯ มอบบันทึกยินยอมให้ผู้ใหญ่บ้านแล้วให้ผู้ใหญ่บ้านรายงานให้นายอำเภอทราบถึงข้อพิพาทที่ไม่ตกลงกัน โดยจะรายงานทันทีหรือรายงานพร้อมแบบรายงานประจำเดือนก็ได้

3. ทุกสิ้นเดือน เมื่อมีการประชุมประจำเดือนกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ให้กำนัน ผู้ใหญ่บ้านรายงานผลการประนีประนอมในแต่ละเดือนให้นายอำเภอทราบตามแบบที่กำหนด พร้อมทั้งส่งแบบสัญญายอมความ 1 ฉบับที่เหลือ ตาม (ก) ให้อำเภอเก็บรักษาไว้เป็นหลักฐาน

ข้อพิพาททางอาญาที่เป็นความผิดอันยอมความได้ ได้แก่ ความผิดตามประมวลกฎหมายอาญาเฉพาะบางมาตรา ดังนี้

- 1) ความผิดเกี่ยวกับการค้า มาตรา 272
- 2) ความผิดเกี่ยวกับเพศ มาตรา 280 (276,278), 284
- 3) ความผิดต่อเสรีภาพ มาตรา 309 – 311 (วรรคแรก)
- 4) ความผิดฐานเปิดเผยความลับ มาตรา 322 – 324
- 5) ความผิดฐานหมิ่นประมาท มาตรา 326 – 332
- 6) ความผิดฐานโกงเจ้าหนี้ มาตรา 349 – 350
- 7) ความผิดฐานฉ้อโกง มาตรา 341 – 347(เว้นมาตรา 343)
- 8) ความผิดฐานยักยอก มาตรา 352 – 355
- 9) ความผิดฐานทำให้เสียทรัพย์ มาตรา 358 – 359
- 10) ความผิดฐานบุกรุก มาตรา 362 – 364
- 11) ความผิดตาม มาตรา 334 – 336 วรรคแรก มาตรา 341 – 364 ถ้าเป็นการกระทำ

ระหว่างบุพพการี กับผู้สืบสันดาน หรือระหว่างพี่น้องบิดามารดาเดียวกัน ตาม มาตรา 71

ข้อพิพาททางแพ่ง ที่สามารถประนีประนอมกันได้ ได้แก่ ข้อพิพาททางแพ่งทุกกรณี เช่น เรื่องผิดสัญญาหรือละเมิด เป็นต้น โดยไม่จำกัดจำนวนทุนทรัพย์

ข้อบังคับดังกล่าวมีวัตถุประสงค์มุ่งที่จะระงับข้อพิพาทต่าง ๆ เพื่อก่อให้เกิดความสงบเรียบร้อยในสังคม โดยให้คณะกรรมการหมู่บ้านหรือผู้ดำเนินการ ซึ่งแม้จะได้กำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการต่าง ๆ ไว้แล้ว แต่การปฏิบัติจะสำเร็จผลหรือไม่ขึ้นอยู่กับบุคคลผู้ปฏิบัติ คือ คณะกรรมการหมู่บ้าน ซึ่งควรจะวางตัวเป็นกลาง ไม่เอนเอียงเข้ากับฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความบริสุทธิ์ยุติธรรม หมั่นศึกษาข้อกฎหมายต่าง ๆ โดยเฉพาะประมวลกฎหมายอาญาในความผิดอันยอมความได้ และมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ลักษณะประนีประนอมยอมความ ดังนั้น กำนัน ผู้ใหญ่บ้านควรศึกษาแนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับเรื่องนี้ให้เข้าใจ เพื่อจะสามารถให้คำแนะนำคณะกรรมการหมู่บ้าน หากมีข้อสงสัยประการใดให้รับผิดชอบที่ทำการปกครองอำเภอหรือกิ่งอำเภอ

สรุปสาระสำคัญของ ข้อบังคับกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการปฏิบัติงานประนีประนอมข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้าน พ.ศ. 2530 มีดังนี้

เพื่อให้คณะกรรมการหมู่บ้านในพื้นที่ชนบทปฏิบัติหน้าที่ในการประนีประนอมข้อพิพาทระหว่างราษฎรในหมู่บ้านให้เป็นไปโดยถูกต้องและเรียบร้อย อาศัยอำนาจตามความในมาตรา 5 แห่งพระราชบัญญัติลักษณะปกครองท้องที่ พระพุทธศักราช 2457

และ มาตรา 5 แห่งพระราชบัญญัติจัดระเบียบบริหารหมู่บ้านอาสาพัฒนาและป้องกันตนเอง พ.ศ. 2522 รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยจึงออกข้อบังคับไว้ ดังต่อไปนี้ (กรมการปกครอง. 2549 : 281 – 283)

1. ให้คณะกรรมการหมู่บ้านทำการประนีประนอมข้อพิพาทได้เมื่อ
 - 1) เป็นข้อพิพาทเกี่ยวกับความแฟ่งหรืออาญาที่เป็นความผิดอันยอมความได้
 - 2) คู่กรณีทั้งสองฝ่ายตกลงให้คณะกรรมการหมู่บ้านประนีประนอมข้อพิพาท
 - 3) ข้อพิพาทดังกล่าวเกิดขึ้นในหมู่บ้านหรือคู่กรณีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีภูมิลำเนาอยู่ในหมู่บ้าน
2. เมื่อมีข้อพิพาทตามข้อ 1 เกิดขึ้น และคู่กรณีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหรือทั้งสองฝ่ายประสงค์จะให้ข้อพิพาทนั้นยุติลงในระดับหมู่บ้าน ก็ให้แจ้งผู้ใหญ่บ้านทราบ และให้ผู้ใหญ่บ้านแจ้งคู่กรณีทั้งสองฝ่ายมาตกลงทำบันทึกยินยอมให้คณะกรรมการหมู่บ้านประนีประนอมข้อพิพาทตามแบบท้ายข้อบังคับนี้
3. เมื่อผู้ใหญ่บ้านได้ดำเนินการตามข้อ 2 แล้ว ให้นำหมายคณะกรรมการหมู่บ้านซึ่งอยู่ในขณะนั้นนัดหมาย ทำการประนีประนอมข้อพิพาทโดยไม่ชักช้า
ในการทำหน้าที่ประนีประนอมข้อพิพาท คณะกรรมการหมู่บ้านจะมอบหมายให้กรรมการไม่น้อยกว่าสองคนดำเนินการแทนก็ได้
เพื่อประโยชน์ในการประนีประนอมข้อพิพาท คณะกรรมการหมู่บ้านหรือคู่กรณี จะเชิญบุคคลอื่นที่เห็นสมควรเข้าร่วมทำการประนีประนอมข้อพิพาทด้วยก็ได้
4. ในการประนีประนอมข้อพิพาทให้คณะกรรมการหมู่บ้านดำเนินการ ดังนี้
 - 1) สอบถามข้อเท็จจริงจากคู่กรณีและบุคคลอื่นที่เห็นว่าเกี่ยวข้องกับข้อพิพาท
 - 2) เชิญผู้ที่เกี่ยวข้องมาสอบถามข้อเท็จจริงในกรณีจำเป็น
 - 3) ตรวจสอบเอกสาร หรือวัตถุ หรือ สถานที่ที่เกี่ยวข้องตามความยินยอมของเจ้าของหรือผู้ครอบครอง
 การประนีประนอมข้อพิพาทให้กระทำโดยเปิดเผยต่อหน้าคู่กรณี
การประนีประนอมข้อพิพาทให้กระทำ ณ ที่ทำการผู้ใหญ่บ้าน หรือสถานที่อื่นตามที่คณะกรรมการหมู่บ้านจะเห็นสมควร
5. เมื่อคณะกรรมการหมู่บ้านได้ข้อเท็จจริงจากคู่กรณีหรือพยานบุคคล พยานเอกสาร วัตถุพยาน หรือสถานที่ที่เกี่ยวข้องแล้ว ให้ประนีประนอมข้อพิพาทโดยอาศัยหลักกฎหมาย หรือจารีตประเพณีแห่งท้องถิ่นซึ่งไม่ขัดต่อกฎหมาย เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่คู่กรณี

6. ถ้าคู่กรณีตกลงกันไม่ได้ ให้ยุติการประนีประนอมข้อพิพาทนั้น และแจ้งให้คู่กรณีทราบ แล้วรายงานให้นายอำเภอท้องที่ทราบเพื่อดำเนินการตามอำนาจหน้าที่ต่อไป

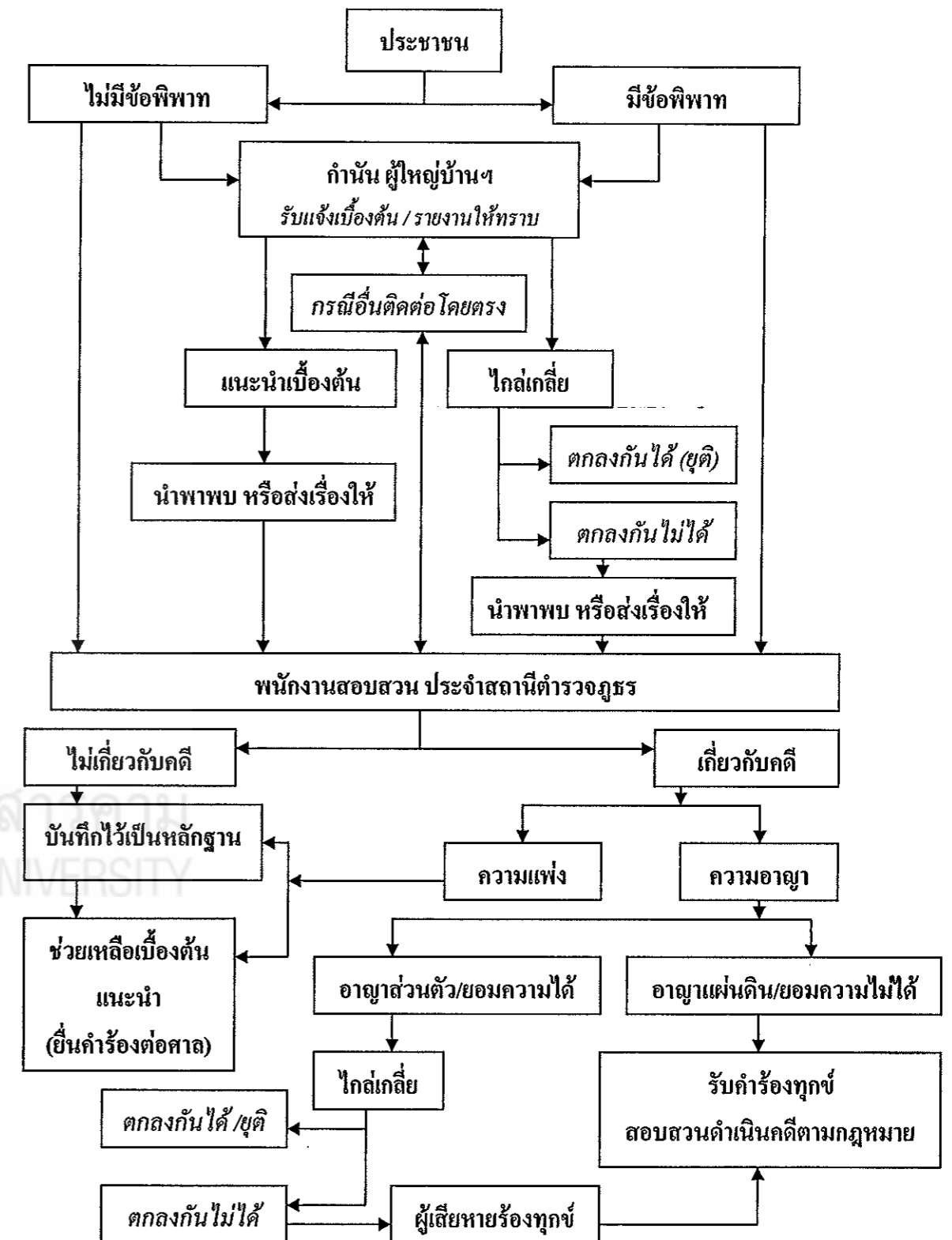
ถ้าคู่กรณีตกลงประนีประนอมกันได้ ให้คณะกรรมการหมู่บ้านทำสัญญาประนีประนอมยอมความขึ้น 4 ฉบับ มีข้อความถูกต้องตรงกัน อ่านและอธิบายข้อความให้คู่กรณีเข้าใจ และให้ลงลายมือชื่อไว้ในสัญญานั้น โดยให้คณะกรรมการหมู่บ้านอย่างน้อยสองคนลงนามเป็นพยานในสัญญามอบให้คู่กรณีถือไว้ฝ่ายละฉบับ คณะกรรมการหมู่บ้านเก็บไว้กับบันทึกยินยอมให้ประนีประนอมข้อพิพาทหนึ่งฉบับให้ผู้ใหญ่บ้านส่งอำเภอหนึ่งฉบับพร้อมกับแบบรายงานตามข้อ 8

7. เมื่อดำเนินการประนีประนอมข้อพิพาทเสร็จเรียบร้อยแล้ว ไม่ว่าจะคู่กรณีจะตกลงหรือไม่ตกลงตามที่ประนีประนอมข้อพิพาท ก็ตามให้คณะกรรมการหมู่บ้านบันทึกผลการดำเนินงานของคณะกรรมการหมู่บ้านไว้ท้ายบันทึกยินยอมให้ประนีประนอมข้อพิพาท และมอบให้ผู้ใหญ่บ้านเก็บรักษาไว้ เมื่อมีการเปลี่ยนผู้ดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน ให้มีการส่งมอบเอกสารการประนีประนอมข้อพิพาทนั้นแก่ผู้ดำรงตำแหน่งใหม่

8. ให้ผู้ใหญ่บ้านรายงานผลการประนีประนอมข้อพิพาทแก่นายอำเภอท้องที่ตามแบบท้ายข้อบังคับนี้ทุกเดือนในวันประชุมกำนันผู้ใหญ่บ้าน

9. ให้นายอำเภอ ปลัดอำเภอ ข้าราชการตำรวจตั้งแต่ร้อยตำรวจตรีขึ้นไปภายในเขตอำเภอและพนักงานอัยการ ให้คำแนะนำปรึกษา ตลอดจนร่วมกันช่วยเหลือสนับสนุนในการฝึกอบรมให้ความรู้แก่คณะกรรมการหมู่บ้านในเขตท้องที่ เมื่อให้คำแนะนำปรึกษาแล้วให้บันทึกไว้ในสมุดตรวจการปฏิบัติงานของกำนันผู้ใหญ่บ้าน (ปก. 2 ก.)

จากการศึกษาแนวคิด เอกสารที่เกี่ยวข้องกับบทบาท อำนาจ หน้าที่ของตำรวจ พนักงานสอบสวน กับของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สารวัตรกำนัน ผู้วิจัยพอสรุปได้ว่า พนักงานสอบสวน กับกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน สารวัตรกำนัน มีบทบาทหน้าที่คล้ายคลึงกัน โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับความผิดทางอาญา อำนาจความยุติธรรม มีหน้าที่ในการช่วยเหลือประชาชน รับแจ้งเหตุเบื้องต้น แนะนำประชาชน ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ติดตามสืบสวนหาพยานหลักฐาน ช่วยติดต่อประสานงานกันในการติดต่อราชการกับประชาชน ทำให้เกิดความสงบสุขต่อประชาชน อันเป็นวัฒนธรรมของกระบวนการยุติธรรม โดยมีการปฏิบัติหน้าที่เกี่ยวข้อง ร่วมมือ ประสานกันในทางปฏิบัติ ซึ่งสามารถจัดทำเป็นแผนภูมิได้ดังต่อไปนี้

แผนภูมิที่ 6 ขั้นตอนการติดต่อประสานงาน ระหว่างประชาชน กำนัน ผู้ใหญ่บ้านฯ กับ

พนักงานสอบสวน ก่อนจะดำเนินคดีขึ้นพนักงานสอบสวน

ที่มา : ดัดแปลงจากระเบียบปฏิบัติของตำรวจ และ กรมการปกครอง

จากแผนภูมิที่ 6 จะทราบถึงลักษณะขั้นตอนการมีส่วนร่วมของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านฯ ต่อการปฏิบัติของพนักงานสอบสวน สถานีตำรวจภูธรต่าง ๆ ในการช่วยเหลือประชาชน ดังนี้
 ประชาชน เมื่อต้องการจะติดต่อขอความช่วยเหลือ หรือติดต่อกับพนักงานสอบสวน จะมีปัญหาที่เกิดขึ้น 2 กรณี คือ

1. กรณีไม่มีข้อพิพาท เช่น แจ้งเอกสารหาย แจ้งความกนหาย การขออนุญาตต่าง ๆ ขอคำปรึกษาเกี่ยวกับทางแพ่ง เป็นต้น

2. กรณีมีข้อพิพาท ทั้งข้อพิพาททางแพ่ง และข้อพิพาททางอาญา การติดต่อขอความช่วยเหลือกับพนักงานสอบสวน สามารถติดต่อ ได้โดยผ่านกำนัน ผู้ใหญ่บ้านก่อน หรือติดต่อโดยตรงกับพนักงานสอบสวน

กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เมื่อประชาชนมาติดขอความช่วยเหลือ สามารถดำเนินการ ได้ คือ
 1. กรณีไม่มีข้อพิพาท กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน สามารถแนะนำให้ความช่วยเหลือได้เลย หากไม่สามารถช่วยเหลือได้ หรือเป็นหน้าที่ของพนักงานสอบสวนโดยตรง ก็ให้คำแนะนำในการเตรียมเอกสาร หลักฐาน เช่น แจ้งเอกสารหาย ต้องนำบัตรประจำตัวประชาชนของผู้แจ้ง หรือสำเนาเอกสารที่หาย หรือสิ่งที่จะสามารถแสดงได้ว่ามีเอกสารนั้นจริงก่อนหาย ไปแสดงด้วย

2. กรณีมีข้อพิพาท ทั้งข้อพิพาททางแพ่ง และข้อพิพาททางอาญา
 พินาททางแพ่ง สามารถไกล่เกลี่ยข้อพิพาทได้ตามอำนาจหน้าที่ (ข้อบังคับกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการปฏิบัติงานประนีประนอมข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้าน พ.ศ. 2530) ตกลงกันได้เรื่องยุติ หากตกลงกันไม่ได้แนะนำให้ฟ้องร้องเอง หรือแนะนำให้ไปขอคำแนะนำจากพนักงานสอบสวน ต่อไป

พินาททางอาญา หากเป็นความผิดอาญาอันยอมความได้สามารถไกล่เกลี่ยข้อพิพาทได้ตามอำนาจหน้าที่ (ข้อบังคับกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการปฏิบัติงานประนีประนอมข้อพิพาทของคณะกรรมการหมู่บ้าน พ.ศ. 2530) ตกลงกันได้เรื่องยุติ ตกลงกันไม่ได้แนะนำให้ฟ้องร้องเอง หรือแนะนำให้ไปแจ้งความร้องทุกข์ ขอคำแนะนำจากพนักงานสอบสวน แต่ถ้าหากเป็นความผิดอาญาแผ่นดิน ก็ส่งให้พนักงานสอบสวน ดำเนินการ หรือแนะนำให้ฟ้องร้องทางศาลเอง

พนักงานสอบสวน ประจำสถานีตำรวจภูธร เมื่อประชาชนมาติดขอความช่วยเหลือ โดยเข้าพบพนักงานสอบสวน โดยตรง หรือติดต่อผ่านกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน พนักงานสอบสวน สามารถดำเนินการได้ คือ

1. กรณีไม่มีข้อพิพาท เช่น แจ้งเอกสารหาย แจ้งความคนหาย การขออนุญาตต่าง ๆ ก็จะมีบันทึกไว้เป็นหลักฐานมอบเอกสารการแจ้งให้ หรือหากขอคำปรึกษาเกี่ยวกับทางแพ่ง เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นน่าจะแจ้งแนะนำให้ไปติดต่อกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง หรือยื่นคำร้องต่อศาลเอง

2. กรณีมีข้อพิพาท ทั้งข้อพิพาททางแพ่ง และทางอาญา

พิพาททางแพ่ง สามารถไกล่เกลี่ยข้อพิพาทได้ตามอำนาจหน้าที่ ตกกลงกันได้เรื่องยุติ บันทึกไว้เป็นหลักฐาน หากตกลงกันไม่ได้แจ้งแนะนำให้ยื่นฟ้องต่อศาลต่อไป

พิพาททางอาญา หากเป็นความผิดอาญาอันยอมความได้สามารถไกล่เกลี่ยข้อพิพาทได้ตามอำนาจหน้าที่ ตกกลงกันได้เรื่องยุติ บันทึกไว้เป็นหลักฐาน ตกกลงกันไม่ได้หากผู้เสียหายประสงค์จะร้องทุกข์ก็รับคำร้องทุกข์ดำเนินการทางอาญาต่อไป แต่หากเป็นความผิดอาญาแผ่นดิน พนักงานสอบสวน ดำเนินการรับคำร้องทุกข์สอบสวนดำเนินคดีได้เลย

การติดต่อกันโดยตรงระหว่างกำนัน ผู้ใหญ่บ้านฯ กับพนักงานสอบสวน มีกรณีที่จะติดต่อกันร่วมงานกันโดยตรงมีหลายกรณี เช่น

- กำนัน ผู้ใหญ่บ้านฯ รับแจ้งเหตุเบื้องต้น แล้วรายงานหรือแจ้งให้พนักงานสอบสวนทราบ
- กำนัน ผู้ใหญ่บ้านฯ รับไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ตกกลงกันได้ แล้วรายงานหรือแจ้งให้

พนักงานสอบสวน ทราบ

- กำนัน ผู้ใหญ่บ้านฯ ได้เก็บรวบรวมพยานหลักฐานเกี่ยวกับคดี ส่งพนักงานสอบสวน
- กำนัน ผู้ใหญ่บ้านฯ จับกุมผู้กระทำความผิดอาญา นำส่งพนักงานสอบสวน

- พนักงานสอบสวนขอความร่วมมือจากกำนัน ผู้ใหญ่บ้านฯ ในการสืบหาตัวผู้กระทำความผิด พยาน ผู้เสียหาย ช่วยรวบรวมพยานหลักฐานเกี่ยวกับคดี ส่งหมายเรียก ตลอดจนเป็นคนกลางในการติดต่อราชการของประชาชนกับพนักงานสอบสวน เป็นต้น

4. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม

4.1 ความหมายของการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วม มีนักวิชาการ นักวิจัยหลายท่านได้ให้ทัศนะคติ หรือความหมายของคำว่า “การมีส่วนร่วม” ไว้ ดังนี้

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2527 : 159) ได้ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่าเป็นการเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจและอารมณ์ของบุคคลหนึ่งในสถานการณ์กลุ่มซึ่งผลของการเกี่ยวข้องดังกล่าวเป็นเหตุเร้าใจให้การทำกรให้บรรลุจุดมุ่งหมายของกลุ่มนั้นกับการเกิดความรู้สึกร่วมรับผิดชอบกับกลุ่มด้วย

เสนห์ จามริก (2527 : 22) ให้ความเห็นว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนไม่ได้หมายความว่า จะดึงประชาชนเข้าร่วมกิจกรรมตามที่นักวิชาการหรือองค์กรพัฒนาตั้งขึ้น แท้จริงแล้วเพียงให้ชุมชนมีกิจกรรมและวิธีดำเนินการของเขาเองในชุมชนพื้นฐานระดมทรัพยากรที่จำเป็น เพื่อบรรลุความสำเร็จตามที่ต้องการ และที่สำคัญคือตอบสนองความต้องการด้านจิตใจของคนในฐานะผู้ได้รับจากสังคม

สกนธ์ จันทร์ภักดิ์ (2528 : 155) ให้ความเห็นว่า การมีส่วนร่วมเกิดจากแนวความคิดสำคัญ 3 ประการ คือ

1. ความสนใจและความกังวลร่วมกัน ซึ่งเกิดจากความสนใจ และความห่วงกังวลส่วนบุคคลซึ่งบังเอิญพ้องต้องกัน กลายเป็นความสนใจและความห่วงกังวลร่วมกันของส่วนรวม
2. ความเคียดแค้นและความพึงพอใจร่วมกันที่มีอยู่ต่อสถานการณ์ที่เป็นอยู่นั้น ผลักดันให้พุ่งไปสู่การรวมกลุ่ม วางแผนและลงมือกระทำร่วม
3. การตกลงใจร่วมกันที่จะเปลี่ยนแปลงกลุ่ม หรือชุมชนไปในทิศทางที่พึงปรารถนา การตัดสินใจร่วมกันนี้ต้องรุนแรงมากพอที่จะทำให้เกิดความริเริ่มกระทำที่สนองตอบความเห็นชอบของคนส่วนใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมนั้น ๆ

สหประชาชาติ (United National.1982 :35) ให้ความหมายการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า คือ การที่ประชาชนก่อให้เกิดกระบวนการและโครงสร้างที่ประชาชนในชนบทสามารถที่จะแสดงออกซึ่งความต้องการของตน การจัดอันดับความสำคัญการเข้าร่วมในการพัฒนา และได้รับประโยชน์จากการพัฒนานั้น โดยการเน้นที่การให้อำนาจการตัดสินใจแก่ประชาชนในชนบท

सानิตซ์ บุญชู (2530. อ้างถึงใน สุชาติ โศตรประทุม. 2541 : 17) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนว่า เป็นกระบวนการที่ประชาชนในชุมชนสามารถที่จะรวมตัวของเขาเอง ในการแสวงหาแนวทางในการตอบสนองด้วยการวางแผนการบริหาร และการจัดการในการปรับปรุงฐานะความเป็นอยู่ของตนเอง และท้องถิ่นให้ดีขึ้น

อาภรณ์พันธ์ จันทรสว่าง (2522 : 19) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมเป็นผลมาจากการเห็นพ้องต้องกันในเรื่องความต้องการ และทิศทางการเปลี่ยนแปลงและความคิดเห็นพ้องต้องกันนั้น ต้องมีมากพอจนเกิดการริเริ่มโครงการเพื่อปฏิบัติ คือต้องเห็นพ้องต้องกันเป็นส่วนใหญ่ที่จะเข้าร่วมปฏิบัติการนั้น โดยคนที่มาร่วมกันจะมีความตระหนักถึงการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

อคิน ระพีพัฒน์ (2527 : 24) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน คือ การที่ประชาชนหรือชุมชนพัฒนาซึ่งความสามารถของตนเอง ในการจัดการและควบคุมการใช้และการกระจายทรัพยากรและปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในสังคมเพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตทางเศรษฐกิจและสังคม ตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรี ในฐานะสมาชิกสังคมในการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการรับรู้และภูมิปัญญา ซึ่งแสดงออกในรูปการตัดสินใจในการกำหนดวิถีชีวิตของตนอย่างเป็นตัวของตนเอง

องค์การอนามัยโลกและองค์การยูนิเซฟ (WHO and UNICEF. 1987:25) ให้ความหมายของการมีส่วนร่วมว่า หมายถึง การที่กลุ่มของประชาชนก่อให้เกิดการรวมตัวที่สามารถจะกระทำการตัดสินใจใช้ทรัพยากรและมีความรับผิดชอบในกิจกรรมที่กระทำโดยกลุ่ม

เออวิน วิลเลียม (Erwin Williams. อ้างถึงใน นิสากร วจินิจย์ภาค.2530 : 30) ได้ให้แนวความคิดเกี่ยวกับความหมายของการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมว่า หมายถึง กระบวนการที่ทำให้ประชาชนเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินงานพัฒนา ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ แก้ไขปัญหาของตนเอง เน้นการมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันของประชาชน ใช้ความคิดสร้างสรรค์และความชำนาญของประชาชนแก้ปัญหาร่วมกันการใช้วิทยาการที่เหมาะสมและการสนับสนุนติดตามผลการปฏิบัติขององค์กรและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง

4.2 หลักการมีส่วนร่วมของประชาชน

สมนึก ปัญญาสิงห์ (2532 : 275-276) ได้กำหนดหลักการและแนวทางการพัฒนาการมีส่วนร่วมของประชาชน ไว้ดังนี้

1. ต้องยึดหลักความต้องการและปัญหาของประชาชนเป็นจุดเริ่มต้นของกิจกรรม โดยหากกิจกรรมที่จะนำไปให้ประชาชนเป็นเรื่องใหม่ก็ต้องใช้เวลาในการกระตุ้น และเร่งรัดความสนใจให้ความรู้ความเข้าใจจนประชาชนยอมรับความจำเป็นและยอมรับประโยชน์ในการทำกิจกรรมเหล่านั้น
2. กิจกรรมต้องดำเนินการในลักษณะกลุ่ม เพื่อสร้างพลังในการรับผิดชอบร่วมกัน
3. แนวทางการพัฒนากิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชนต้องคำนึงถึงขีดความสามารถของประชาชนที่จะดำเนินการต่อไปได้ โดยไม่ต้องพึ่งพาทภายนอก
4. กิจกรรมพัฒนาที่นำเข้าไปในชุมชน ต้องมีความสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและความพร้อมของชุมชน มีความสอดคล้องกับขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชน

5. การเริ่มต้นกิจกรรมต้องอาศัยผู้นำชุมชน ผู้นำชุมชนโดยทั่วไปจะสามารถรับทราบและยอมรับสิ่งใหม่ได้เร็วและเป็นผู้นำที่ชาวบ้านมีความศรัทธาอยู่ในตัวอยู่แล้ว ดังนั้นการเริ่มต้นจากผู้นำจึงเป็นไปได้เร็วกว่าประชาชนทั่วไป

6. ขั้นตอนการดำเนินการต่าง ๆ ต้องให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่ขั้นต้น กล่าวคือ ร่วมหาข้อมูล ร่วมหาสาเหตุของปัญหา ร่วมปรึกษาหารือ เพื่อหาแนวทางแก้ไข ปัญหา ร่วมตัดสินใจ ร่วมการวางแผน ร่วมการปฏิบัติงาน ร่วมการติดตามผลงานจนถึงขั้น ร่วมกันบำรุงรักษาในระยะยาว

จากคำจำกัดความของการให้ความหมาย เรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนสามารถสรุปความหมายได้ 5 ลักษณะ คือ

1. การมีส่วนร่วมในลักษณะของตัวบุคคล ในลักษณะนี้ให้ความสำคัญในปัจเจกบุคคลที่เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ โดยมองประสบการณ์ของแต่ละบุคคลเป็นสิ่งสำคัญของแนวคิด เช่น การตัดสินใจ จิตสำนึก ความรู้สึกที่รับผิดชอบและการจูงใจ

2. การมีส่วนร่วมในลักษณะของกลุ่มและกระบวนการ ที่มุ่งสร้างพื้นฐานอำนาจจากการสร้างภายในหน่วยให้เป็นกระบวนการ ที่มีการเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่องในลักษณะที่ได้ให้ความสำคัญระหว่างผู้นำ ผู้ตามและองค์กรที่มีประสิทธิภาพ

3. การมีส่วนร่วมในลักษณะของโครงการ ในลักษณะนี้ให้ความสำคัญที่การจัดโครงการมีส่วนร่วมที่ดี โดยเน้นกลุ่มเป้าหมาย การถ่ายทอดระบบเทคนิค ความรู้ และการกระจายอำนาจสู่ประชาชน ซึ่งเป็นการเชื่อมโยงที่ดีระหว่างประชาชนกับรัฐ

4. การมีส่วนร่วมในลักษณะของสถาบัน ในลักษณะนี้ให้ความสำคัญในแง่ของการเกิดการเปลี่ยนแปลงทางสถาบัน มีการถ่ายทอดหรือขยายโครงสร้างทางอำนาจของกลุ่มผลประโยชน์และชนชั้นทางสังคมในการกำหนดรูปแบบการใช้ทรัพยากร การบริหารสถานะและอำนาจในสังคม

5. การมีส่วนร่วมในลักษณะของนโยบาย ในลักษณะนี้ให้ความสำคัญในเรื่องการยอมรับหลักการมีส่วนร่วมของประชาชนและผู้เสียเปรียบในสังคม แล้วนำมาใช้กำหนดเป็นนโยบายและแผนงานระดับชาติ เพื่อเป็นการประกันความมั่นคงในเรื่องของการให้การสนับสนุนและยอมรับ การเปลี่ยนแปลง ทั้งในรูปสถาบัน โครงการ กฎหมาย และอุดมการณ์ แนวคิดใหม่ ๆ

4.3 ลักษณะการมีส่วนร่วม

ลักษณะการมีส่วนร่วมของชุมชนได้มีผู้ศึกษาและเสนอแนะไว้ดังนี้

ไพรัตน์ เฑาะรินทร์ (2527 : 6-7) ได้กล่าวถึงลักษณะของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบท ดังนี้

1. ร่วมทำการศึกษา ค้นคว้าปัญหา และสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน รวมถึงลดจนความต้องการของชุมชน
2. ร่วมคิดและสร้างรูปแบบและวิธีการพัฒนาเพื่อแก้ไขและคิดปัญหาของชุมชน หรือเพื่อสรรสร้างสิ่งใหม่ที่มีประโยชน์ต่อชุมชนหรือสนองความต้องการของชุมชน
3. ร่วมวางแผน นโยบายหรือแผนงาน หรือ โครงการหรือกิจกรรมเพื่อขจัดและแก้ไขปัญหาและสนองความต้องการของชุมชน
4. ร่วมการตัดสินใจ การใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดให้เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม
5. ร่วมจัดหรือปรับปรุงระบบบริหารงานพัฒนาให้มีประสิทธิภาพ และประสิทธิผล
6. ร่วมลงทุนในกิจกรรม โครงการของชุมชนตามขีดความสามารถของตนเอง
7. ร่วมปฏิบัติตามนโยบายแผนงาน โครงการ และกิจกรรมให้บรรลุตามเป้าหมาย
8. ร่วมควบคุม ติดตาม ประเมินผล และร่วมบำรุงรักษาโครงการ และกิจกรรมที่ได้ทำไว้โดยเอกชน และรัฐบาลให้ได้ประโยชน์ได้ตลอดไป

ปรัชญา เวสารัชช์ (2528 : 91) ได้กล่าวถึงลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชน ดังนี้

1. ร่วมแสดงความคิดเห็น
2. ร่วมสละทรัพยากรวัสดุ
3. ร่วมสละแรงงาน
4. ร่วมสละเวลา

4.4 รูปแบบของการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมของประชาชน จากการรายงานผลการศึกษารูปแบบของการมีส่วนร่วม มีจุดน่าสนใจแตกต่างกัน ดังนี้

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2527. ก : 183) ได้จำแนกรูปแบบการมีส่วนร่วมออกเป็น 3 แบบ ได้แก่

1. การที่ประชาชนมีส่วนร่วมโดยตรง (Direct participation) โดยผ่านองค์กรจัดตั้งของประชาชน (Inclusive organization) เช่น การรวมกลุ่มเยาวชน หรือกลุ่มต่าง ๆ

2. การที่ประชาชนมีส่วนร่วมทางอ้อม (Indirect participation) โดยผ่านองค์กรผู้แทนของประชาชน (Representative organization) เช่น กรรมการของกลุ่ม หรือกรรมการหมู่บ้าน

3. การที่ประชาชนมีส่วนร่วมโดยการที่รัฐเปิดโอกาสให้ (Open participation) โดยผ่านองค์กรที่ไม่ใช่ผู้แทนประชาชน (Non-representative organization) เช่น สถาบันหรือหน่วยงานของรัฐที่เชิญชวน หรือเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมได้ ทุกเวลา รูปแบบการมีส่วนร่วมในลักษณะนี้ เป็นการกล่าวในภาพรวม ซึ่งสามารถนำไปใช้ได้ทั้งงานด้านพัฒนาชุมชน งานด้านการเมืองการปกครอง

องค์การอนามัยโลก (World Health Organization, 1981 : 259) ได้เสนอว่ารูปแบบที่แท้จริงหรือสมบูรณ์นั้นจะต้องประกอบด้วยกระบวนการ 4 ขั้นตอน คือ

1. การวางแผน (Planning) ในส่วนนี้ประชาชนมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหา จัดลำดับความสำคัญ ตั้งเป้าหมาย กำหนดการใช้ทรัพยากร กำหนดวิธีการติดตาม ประเมินผลและประการสำคัญคือการตัดสินใจ

2. การดำเนินกิจกรรม (Implementation) ในส่วนนี้ประชาชนจะต้องมีส่วนร่วมในการจัดการและบริหารการใช้ทรัพยากร มีความรับผิดชอบในการจัดการ ควบคุมการเงินและการบริหาร

3. การใช้ประโยชน์ (Utilization) เป็นส่วนที่ประชาชนจะต้องมีความสามารถในการนำเอากิจกรรมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ ซึ่งเป็นการเพิ่มระดับของการพึ่งพาตัวเอง และการควบคุมทางสังคม

4. การได้รับผลประโยชน์ (Obtaining Benefits) ในส่วนนี้ประชาชนต้องได้รับการแจกจ่ายผลประโยชน์จากชุมชนในพื้นที่ร่วมกันซึ่งอาจจะผลประโยชน์ส่วนตัว สังคมหรือวัตถุก็ได้

สหประชาชาติ (1981 : 35) ได้รวบรวมรูปแบบการมีส่วนร่วมไว้ 3 รูปแบบใหญ่ ๆ คือ

1. การมีส่วนร่วมแบบเป็นไปเอง (Spontaneous) ซึ่งเป็นโครงการอาสาสมัคร หรือการรวมตัวเพื่อแก้ไขปัญหาของตัวเอง เป็นการกระทำที่ไม่ได้รับความช่วยเหลือจากภายนอกซึ่งนับเป็นรูปแบบที่เป็นเป้าหมาย

2. การมีส่วนร่วมแบบชักนำ (Induced) เป็นการเข้าร่วมโดยความต้องการ

ความเห็นชอบหรือการสนับสนุนโดยรัฐบาลเป็นรูปแบบที่เป็นลักษณะทั่วไปของประเทศกำลังพัฒนา

3. การมีส่วนร่วมแบบบังคับ (Cohesived) เป็นผู้มีส่วนร่วมภายใต้การดำเนินการตามนโยบายของรัฐ ภายใต้การจัดการของเจ้าหน้าที่ของรัฐหรือโดยการบังคับ โดยตรงรูปแบบนี้เป็นรูปแบบที่ส่งผลให้ผู้กระทำได้รับการสนับสนุนจากการประชาชนในที่สุด

4.5 กระบวนการการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมของบุคคลในกิจกรรมหนึ่ง ๆ อาจมีส่วนร่วมในขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งหรือหลายขั้นตอนก็ได้ นักวิชาการได้แบ่งขั้นตอนต่าง ๆ ของกิจกรรมไว้แตกต่างกันออกไป คือ

ไวท์ (White. 1982 :125 - 128) ได้กล่าวไว้ว่าการมีส่วนร่วมประกอบไปด้วย 3 มิติ คือ

มิติที่หนึ่ง มีส่วนร่วมในการตัดสินใจว่าจะทำอะไรควรทำและทำอย่างไร

มิติที่สอง มีส่วนร่วมเสถียรในการพัฒนา การลงมือปฏิบัติการตามที่ได้

ตัดสินใจ

มิติที่สาม มีส่วนร่วมในการแบ่งปันผลประโยชน์ที่เกิดจากการดำเนินงาน ทั้งยังได้เพิ่มเติมอีกว่าสาระสำคัญของการมีส่วนร่วมในประการที่ 4 ที่ควรนำมาพิจารณา คือ การมีส่วนร่วมในการประเมินผลการดำเนินงานที่ทำไป

โคเฮน และอัฟฮอฟฟ์ (Cohen and Uphoff. 1980; 324 - 328) ซึ่งมีความเห็นสอดคล้องกับ White โดยได้แบ่งประเภทการมีส่วนร่วมไว้เป็น 4 ประเภท คือ

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน คือ ริเริ่มตัดสินใจ ดำเนินการตัดสินใจ และตัดสินใจปฏิบัติการ
2. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ ประกอบด้วยการสนับสนุนด้านทรัพยากรการบริหารและการประสานขอความร่วมมือ
3. การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ไม่ว่าจะเป็นผลประโยชน์ทางด้านวัตถุ ผลประโยชน์ทางสังคม หรือผลประโยชน์ส่วนบุคคล
4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล

จึงกล่าวได้ว่าขั้นตอนที่ประชาชนมีส่วนร่วม ควรเริ่มตั้งแต่การคิด การค้นหาปัญหา และสาเหตุของปัญหา การมีส่วนร่วมในการวางแผนและการปฏิบัติการ การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ และมีส่วนร่วมในการประเมินผล

จากความหมายของกระบวนการมีส่วนร่วมที่กล่าวมานี้ สรุปได้คือ การมีส่วนร่วมของประชาชน ก็คือการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้รับรู้ถึงปัญหา ทาวิธีการ และแนวทางแก้ไข โดยร่วมกันตัดสินใจและวางแผน รวมตลอดจนถึงการปฏิบัติตามกิจกรรม หรือโครงการต่าง ๆ และติดตามประเมินผล

4.6 ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม

มีนักวิชาการ นักวิจัย หลายท่านได้ศึกษาถึงปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม ว่ามีหลายอย่าง หลายประการ ดังนี้

โคเฮน และอ็พซอพฟ์ ได้เสนอว่า มีบุคคล 4 ฝ่ายมีส่วนสำคัญในการมีส่วนร่วมในโครงการพัฒนาสิ่งแวดล้อมชนบท ประกอบด้วยประชาชนในท้องถิ่น ผู้นำท้องถิ่น เจ้าหน้าที่ของรัฐ และบุคคลภายนอก สำหรับการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้นยังมีปัจจัยหลายอย่างที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม ได้แก่

1. อายุ และ เพศ
2. สถานภาพในครอบครัว
3. ระดับการศึกษา
4. สถานภาพทางสังคม
5. อาชีพ
6. รายได้และทรัพย์สิน
7. ระยะเวลาในท้องถิ่น และสถานภาพการทำงาน

อนุภาพ ธีรลดา (2528 : 21-22) กล่าวถึงเงื่อนไขพื้นฐานของการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเกิดจากพื้นฐานของประชาชน 4 ประการ คือ

1. ประชาชนต้องมีความสามารถที่จะมีส่วนร่วม กล่าวคือ ประชาชนต้องมีศักยภาพที่จะเข้าร่วมในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เช่น ประชาชนต้องมีความสามารถในการค้นหาความต้องการ วางแผน จัดการ บริหารองค์กร และการใช้ทรัพยากรในที่สุด
2. ประชาชนจะต้องมีความพร้อมที่จะมีส่วนร่วม กล่าวคือ ประชาชนต้องมีสภาพทางเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และกายภาพ ที่เปิดโอกาสให้เข้ามีส่วนร่วม

3. ประชาชนต้องมีความประสงค์ที่จะเข้าร่วม กล่าวคือ ประชาชนต้องมีความเข้าใจเห็นประโยชน์ในการเข้าร่วมจะต้องมิใช่เป็นการบังคับหรือผลักดันให้เข้าร่วม โดยที่ประชาชนมิได้ประสงค์จะเข้าร่วมในนัยหนึ่งนัยใด

4. ประชาชนจะต้องมีความเป็นไปได้ที่จะเข้าร่วม กล่าวคือ ประชาชนจะต้องมีโอกาสที่จะเข้าร่วม ซึ่งเป็นการกระจายอำนาจให้แก่ประชาชนในการตัดสินใจ และกำหนดกิจกรรมที่ตนต้องการระดับที่เหมาะสม ประชาชนจะต้องมีโอกาสและมีความเป็นไปได้ที่จะจัดการด้วยตนเอง

จึงสรุปได้ว่า ปัจจัยส่วนบุคคล สถานภาพทางสังคม และเศรษฐกิจ ไม่ว่าจะเป็นเพศ อายุ ระดับการศึกษา ความเชื่อ ค่านิยม นิสัย ประเพณี ตลอดจนความรู้สึกนึกคิด รวมทั้งการได้รับการยอมรับหรือการสนับสนุนจากผู้อื่น เป็นปัจจัยซึ่งเป็นคุณลักษณะภายในของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมทั้งสิ้น

4.7 ขั้นตอนการมีส่วนร่วม

มีนักวิชาการ นักวิจัย หลายท่านได้ศึกษาพบว่าขั้นตอนการมีส่วนร่วมประกอบด้วยหลายประการ ดังนี้

นิพิทเวช สืบแสง (2526 : 3-13) ได้สรุปว่า กระบวนการมีส่วนร่วมประกอบด้วย

1. การมีส่วนร่วมในการค้นหา หรือกำหนดปัญหาของชุมชน
2. การมีส่วนร่วมในการแสวงหาสาเหตุของปัญหา
3. การมีส่วนร่วมในวิธีการแก้ไขปัญหา
4. การมีส่วนร่วมในการลงมือปฏิบัติเพื่อแก้ไขปัญหาของชุมชน
5. ประเมินผลการดำเนินการแก้ไขปัญหา

เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง (2526 : 53-68) กล่าวว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบท ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน คือ

1. การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุ
2. การที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจตลอดจนกระบวนการพัฒนา
3. การที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติตาม โครงการพัฒนา
4. การที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล

วิรัช วิรัชนิภาวรรณ (อ้างถึงในสมหมาย เลิศนา. 2544 : 28) กล่าวว่าขั้นตอนการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการพัฒนาชนบทมี 4 ขั้นตอน ดังนี้

1. ขั้นตอนที่หนึ่ง คือ ศึกษาชุมชนหรือที่เรียกว่า ขั้นการค้นหาปัญหา และความต้องการของชุมชน หมายถึง การที่เจ้าหน้าที่พัฒนาจากหน่วยงานของภาครัฐ หรือเอกชนเข้าไปในชุมชน เพื่อศึกษาและเรียนรู้ถึงสภาพความเป็นอยู่ของชาวบ้าน ทรัพยากร สิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ในชุมชน ตลอดจนถึงการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้มาสำหรับใช้เป็นข้อมูลเอง ในการพัฒนาชุมชนนั้น ๆ

2. ขั้นตอนที่สอง เป็นการวางแผนเพื่อแก้ไขปัญหาโดยมีการรวมกลุ่มกันอภิปราย ถกเถียง แสดงความคิดเห็นหรือที่เรียกว่าประชุมปรึกษาหารือเพื่อวางแผนพัฒนา

3. ขั้นตอนที่สาม เป็นการลงมือปฏิบัติตามแผนหรือวิธีการที่ได้ร่วมกันตัดสินใจมาแล้วจากขั้นตอนที่สองตามสภาพที่ผ่านมา

4. ขั้นตอนที่สี่ ขั้นการประเมินผลงาน ในขั้นนี้เจ้าหน้าที่และชาวบ้านจะร่วมกันกำหนดคณอย่อยต่างๆ ในการประเมินผลตลอดจนดูแลปัญหาข้อขัดข้องที่อาจเกิดขึ้น ในระหว่างการประเมินผล

สรุป ขั้นตอนการมีส่วนร่วมมี 4 ขั้นตอน ได้แก่

- 1) การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและสาเหตุของปัญหา
- 2) มีส่วนร่วมในการวางแผนแก้ไขปัญหา
- 3) มีส่วนร่วมในการปฏิบัติตามแผน
- 4) มีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล

4.8 วิธีการวัดการมีส่วนร่วม

ในการพัฒนาที่จำแนกลักษณะพฤติกรรมการมีส่วนร่วมตามแนวความคิดที่เสนอในเบื้องต้น สามารถนำไปประกอบการกำหนดกรอบความคิด ในการศึกษาวิจัยได้เป็นระบบ และมีความน่าเชื่อถือได้เนื่องจากวิธีการทั้ง 4 แบบ ดังนี้

1. วัดตามประเภทของกิจกรรมหรือขั้นตอนของการมีส่วนร่วม
2. วัดตามระดับความเข้มของการมีส่วนร่วม
3. วัดตามประเภทของผู้มีส่วนร่วม
4. วัดตามรูปแบบของการมีส่วนร่วมเป็นวิธีการวัดที่เป็นผลจากการศึกษาค้นคว้า

ทดลอง ตามหลักการพัฒนาโดยแท้จริง

จากแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วม ผู้วิจัยสรุปได้ว่าการมีส่วนร่วมของเจ้าพนักงานฝ่ายปกครองในระดับตำบลและหมู่บ้านต่อการปฏิบัติงานของพนักงานสอบสวน แบ่งออกได้เป็น 5 ด้าน ดังนี้

1. ด้านการรับแจ้งเหตุเบื้องต้น
2. ด้านการช่วยเหลือ แนะนำประชาชน
3. ด้านการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท
4. ด้านการช่วยสืบสวนติดตามหาพยานหลักฐาน
5. ด้านการช่วยติดต่อประสานงานระหว่างประชาชนกับพนักงานสอบสวน

5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาการมีส่วนร่วมของเจ้าพนักงานฝ่ายปกครองในระดับตำบลและหมู่บ้านของพนักงานสอบสวนสถานีตำรวจภูธรกิ่งอำเภอเฝ้าไร่ จังหวัดหนองคาย มีงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

งานวิจัยในประเทศ

เสาน์ห์ สุขกมล (2541 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ปัจจัยบางประการที่มีความสัมพันธ์กับความคิดเห็นของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ต่อการปฏิบัติหน้าที่ของตำรวจด้านงานสอบสวน สถานีตำรวจภูธรอำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร : กรณีศึกษาอำเภอเลิงนกทา จังหวัดยโสธร ผลการศึกษา พบว่า

1. ปัจจัยลักษณะส่วนบุคคล พบว่า สถานภาพตำแหน่งปัจจุบัน ร้อยละ 92.1 มีอายุระหว่าง 41 – 50 ปี ร้อยละ 46.5 จบการศึกษาระดับประถมศึกษา ร้อยละ 67.7 สถานภาพสมรสปัจจุบันสมรสอยู่ด้วยกัน ร้อยละ 98.4 ระยะเวลาการดำรงตำแหน่ง 16 ปี ขึ้นไป ร้อยละ 48.8 มีอาชีพเกษตรกรรม ร้อยละ 88.2 และมีรายได้ต่ำกว่า 2,800 บาท ร้อยละ 49.6

สำหรับปัจจัยด้านจิตวิทยาสังคม พบว่า ด้านบุคลิกภาพ ระดับดีมาก ร้อยละ 48.8 ด้านความสัมพันธ์ส่วนตัวกับตำรวจ ระดับดีปานกลาง ร้อยละ 59.1 และด้านประสบการณ์เกี่ยวกับคดี ระดับดีปานกลาง ร้อยละ 49.6

2. ความคิดเห็นของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ต่อการปฏิบัติหน้าที่ของตำรวจด้านงานสอบสวน พบว่า ระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับ “ปานกลาง”

3. ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวกับความคิดเห็นของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ต่อการปฏิบัติหน้าที่ของตำรวจด้านงานสอบสวนมี 5 ตัวแปร คือ ปัจจัยด้านลักษณะส่วนบุคคล ได้แก่ ระยะเวลาการดำรงตำแหน่ง อาชีพ และด้านจิตวิทยาสังคมโดยรวม ด้านบุคลิกภาพ และด้านประสบการณ์เกี่ยวกับคดี มีความสัมพันธ์ที่ระดับนัยสำคัญที่ 0.05

ส่วนปัจจัยที่ไม่มีความสัมพันธ์เกี่ยวกับความคิดเห็นของกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน คือ สถานภาพของตำแหน่ง อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพสมรส รายได้ และด้านความสัมพันธ์ส่วนตัวกับตำรวจ ไม่มีความสัมพันธ์ที่ระดับนัยสำคัญที่ 0.05

จักรพงษ์ ฟองชัย (2543 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง บทบาทการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการพัฒนาการบริหารงานป้องกันและปราบปรามยาเสพติด ของสถานีตำรวจภูธรในสังกัดตำรวจภูธรจังหวัดเลย ผลการวิจัยพบว่า

1. ผลรวมทั้งหมดของบทบาทการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการพัฒนาการบริหารงานป้องกันและปราบปรามยาเสพติด “มาก” และระดับของบทบาทการมีส่วนร่วมในด้านต่าง ๆ ปรากฏผลดังนี้

1.1 บทบาทของประชาชนในการมีส่วนร่วมในการพัฒนาโครงการบริหารด้านการวางแผนและปฏิบัติตามแผน พบว่า อยู่ในระดับน้อย “น้อย” ในขณะที่ด้านการตัดสินใจและการประสานงานต่าง ๆ พบว่าอยู่ในระดับ “มาก”

1.2 บทบาทของประชาชนในการมีส่วนร่วมในการพัฒนากระบวนการบริหารทั้งในด้านวิธีการดำเนินงานและการกระจายอำนาจสู่เบื้องล่างต่าง ๆ พบว่าอยู่ในระดับ “มาก”

1.3 บทบาทของประชาชนในการพัฒนาพฤติกรรมการบริหารด้านการอำนวยความสะดวกและการสนับสนุน การให้กำลังใจและรางวัล และการประเมินผล พบว่าทั้งหมดต่างอยู่ในระดับ “มาก”

1.4 บทบาทการมีส่วนร่วมของประชาชนของประชาชนต่อการชุมชน และมวลชนสัมพันธ์ในการป้องกันและปราบปรามยาเสพติดของเจ้าหน้าที่ตำรวจทั้งหมด พบว่าอยู่ในระดับ “น้อย” คือ การสืบสวน การจับกุม และการสอบสวน อยู่ในระดับ “น้อย” ส่วนการประชาสัมพันธ์ อยู่ในระดับ “มาก”

พัฒนา จันทระ (2543 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง บทบาทพนักงานสอบสวนในการอำนวยความสะดวกชุมชนเบื้องต้น ผลการวิจัยพบว่า

สภาพและปัญหาการปฏิบัติหน้าที่ของพนักงานสอบสวนที่สำคัญได้แก่ พนักงานสอบสวน ยังขาดการพัฒนาทักษะในการปฏิบัติงาน ยังไม่มีมนุษยสัมพันธ์เท่าที่ควร ยังไม่มีความกล้าพอที่จะรับผิดชอบงานในหน้าที่ มีภาระหนี้สิน และมีภาระงานไม่สมดุลกับจำนวนเจ้าหน้าที่ที่มีอยู่ แนวทางการพัฒนาบทบาทของพนักงานสอบสวนในการอำนวยความสะดวกชุมชนเบื้องต้น ซึ่งเป็นผลทำให้พนักงานสอบสวน มีความรู้ ทักษะ และปฏิบัติงานที่ดีขึ้น โดยการจัดกิจกรรมแทรกแซงดังกล่าวเป็นแนวทางที่สามารถนำไปใช้ได้

สุรัชย์ ศุภยศอมร (2543 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ทักษะคิดและการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการปฏิบัติงานตามโครงการตำรวจชุมชนประจำตำบล : กรณีศึกษาตำบลท่าวังทอง อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา ผลการวิจัยพบว่า

ประชาชนมีทัศนคติที่ดีต่อการป้องกันอาชญากรรมตาม โครงการตำรวจชุมชนประจำตำบล และมีส่วนร่วมต่อการป้องกันอาชญากรรมตามโครงการตำรวจชุมชนประจำตำบลในระดับปานกลาง และพบว่าประชาชนที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้เฉลี่ยต่อเดือน และสถานภาพสมรสที่แตกต่างกัน มีทัศนคติต่อการป้องกันอาชญากรรมตามโครงการตำรวจชุมชนประจำตำบลแตกต่างกันที่ระดับนัยสำคัญที่ระดับ .05 และประชาชนที่มีอาชีพแตกต่างกันมีการมีส่วนร่วมต่อการป้องกันอาชญากรรมตามโครงการตำรวจชุมชนประจำตำบล อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ชวีรัชย์ พันธุ์พิกุล (2545 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ความคิดเห็นประชาชนต่อการปฏิบัติหน้าที่ของพนักงานสอบสวน สถานีตำรวจภูธรตำบลภูฝางนครราชสีมา ผลการศึกษาพบว่า

ประชาชนส่วนใหญ่ที่เข้ารับการติดต่อกับพนักงานสอบสวน มีความพึงพอใจต่อการปฏิบัติหน้าที่ของพนักงานสอบสวน สถานีตำรวจภูธรตำบลภูฝางนครราชสีมา แต่ก็ยังมีปัญหาอุปสรรคอยู่หลายประการ อาทิเช่น ระเบียบคำสั่ง ข้องบังคับต่าง ๆ อุปกรณ์เครื่องมือเครื่องใช้บุคลากรไม่เพียงพอ เป็นต้น

สำหรับแนวทางในการปรับปรุงแก้ไข และข้อเสนอแนะที่สำคัญได้แก่ การปฏิบัติหน้าที่ของพนักงานสอบสวนในปัจจุบันจำเป็นต้องได้รับการปรับปรุงแก้ไข และต้องมีการพัฒนาระบบการสอบสวนใหม่ ตลอดจนการบริหารงานด้านการสอบสวนต้องสอดคล้องกับสภาพการเปลี่ยนแปลงของสังคม มิใช่ยึดติดกับกฎระเบียบเก่า ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ปฏิบัติงานสอบสวนจำเป็นต้องสำนึกถึงการมีส่วนร่วม และการตรวจสอบของประชาชนตลอดเวลาด้วย

ยศพล อินทฤทธิ์ (2545 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง บทบาทกำนัน ผู้ใหญ่บ้านที่ควรจะเป็นในอนาคต ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอเมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ ผลการวิจัยพบว่า

บทบาทที่เป็นอยู่ตามกฎหมายที่กำหนด ผู้ใหญ่บ้านได้ปฏิบัติจริงหรือสามารถปฏิบัติได้ อยู่ในเกณฑ์ปานกลางในทุกด้าน สำหรับปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติงานของกำนัน ผู้ใหญ่บ้านในปัจจุบัน พบว่าคำตอบแทนน้อยไม่สอดคล้องกับภารกิจที่ได้รับมอบหมายเป็นปัญหาอุปสรรคในการปฏิบัติงานมากที่สุด ส่วนบทบาทที่ควรจะเป็นในอนาคตของ กำนัน

ผู้ใหญ่บ้าน ควรเพิ่มบทบาทให้มากขึ้นทุกด้าน โดยบทบาทด้านการปกครองและรักษาความสงบเรียบร้อยเป็นบทบาทที่ควรให้ความสำคัญที่สุดในอนาคต

ข้อเสนอแนะ ในสภาพการณ์ปัจจุบันที่สังคมกำลังเผชิญกับปัญหาทั้งทางด้านเศรษฐกิจและปัญหาทางด้านสังคม เช่น ปัญหาการแพร่ระบาดของยาเสพติด ปัญหาความยากจน ปัญหาโรคเอดส์ เป็นต้น ดังนั้น ผู้ใหญ่บ้านจะต้องปรับบทบาทในการปฏิบัติหน้าที่ให้สอดคล้องกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป โดยควรเน้นหนักและให้ความสำคัญกับบทบาทด้านการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ควบคู่ไปกับบทบาทตามที่กฎหมายกำหนดด้วย

ฐิติพงษ์ อนุพงศ์พิพัฒน์ (2548 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง บทบาทของพนักงานสอบสวนสังกัดตำรวจภูธรจังหวัดขอนแก่น ในการไกล่เกลี่ยคดีอาญา ผลการวิจัยพบว่า

1. ด้านคุณสมบัติส่วนบุคคลพนักงานสอบสวน ส่วนใหญ่มีอายุระหว่าง 31 – 40 ปี การศึกษาระดับปริญญาตรี ดำรงตำแหน่งเป็นพนักงานสอบสวนผู้ชำนาญการ และมีสหพันธ์ตำรวจโท มากที่สุด ส่วนใหญ่มีสถานภาพสมรส มีประสบการณ์ทำงาน ตั้งแต่ 7 – 9 ปีขึ้นไป มีรายได้ 15,001 ถึง 20,000 บาท ปริมาณคดีที่รับผิดชอบไม่เกิน 10 คดี

ปัจจัยด้านความรู้ในการปฏิบัติงาน พบว่าพนักงานสอบสวนส่วนใหญ่มีความรู้เกี่ยวกับหลักกฎหมายอาญาและกฎหมาย ระเบียบวิธีปฏิบัติในการสอบสวนและความรู้เกี่ยวกับกระบวนการไกล่เกลี่ยในระดับปานกลาง

ปัจจัยด้านคดีอาญา จากการศึกษาพบว่าคดีส่วนใหญ่ที่พนักงานสอบสวนมักจะพบและต้องทำการไกล่เกลี่ยอยู่เป็นประจำคือคดีความผิดลหุโทษ สำหรับฐานความผิดที่พบมากที่สุดคือความผิดฐานขับรถโดยประมาท อัตราโทษของคดีที่พบมากที่สุดคืออัตราโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งเดือนหรือปรับไม่เกินหนึ่งพันบาทหรือทั้งจำทั้งปรับ ผู้กระทำผิดและผู้เสียหายจะมีอายุตั้งแต่สิบแปดปีขึ้นไปมากที่สุด คดีที่พบจะเป็นคดีที่ผู้ต้องหากระทำโดยประมาทมากที่สุด และมักจะเป็นคดีที่มีเหตุยกเว้นโทษ การกระทำผิดส่วนใหญ่จะเป็นคดีที่มีโทษการพยายามกระทำผิด มีผู้กระทำผิดมักจะมีเพียงคนเดียวและจะเป็นการกระทำผิดครั้งแรกมากที่สุด คู่กรณีส่วนใหญ่จะไม่รู้จักกันมาก่อนสำหรับคดีที่เป็นข้อพิพาทนั้นมักจะเป็นคดีที่เป็นความขัดแย้งที่เพิ่งเกิดขึ้นใหม่ และคดีจะมีบุคคลภายนอกเข้ามาเกี่ยวข้องกับในลักษณะผู้มีอำนาจในการช่วยเหลือในการตัดสินใจมากที่สุดและมักจะเป็นคดีที่มีค่าเสียหายหรือค่าทดแทนมากที่สุด

2. การศึกษาครั้งนี้พบว่าพนักงานสอบสวน มีบทบาทที่สำคัญในด้านการไกล่เกลี่ยคดีอาญาคือสามารถทำให้คู่กรณีได้รับความสะดวก รวดเร็ว ประหยัดเวลาและค่าใช้จ่าย

3. ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อบทบาทของพนักงานสอบสวนในการไกล่เกลี่ยคดีอาญา โดยใช้ค่า Chi – Square Test พบว่าความรู้เกี่ยวกับหลักกฎหมายอาญา ความรู้เกี่ยวกับกระบวนการไกล่เกลี่ย ปัจจัยด้านคดีอาญาเกี่ยวกับลักษณะและประเภทคดี และลักษณะของบุคคลภายนอกที่เข้ามาเกี่ยวข้องมีความสัมพันธ์กับบทบาทของพนักงานสอบสวนในการไกล่เกลี่ยคดีอาญาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ระดับ .05

4. ปัญหาและอุปสรรคในการไกล่เกลี่ยคดีอาญาของพนักงานสอบสวนในสังกัด ตำรวจภูธรจังหวัดขอนแก่น พบว่าพนักงานสอบสวนมีปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติงานในระดับปานกลาง นอกจากนั้นยังมีปัญหาด้าน โครงสร้างและระบบงานของตำรวจ เกี่ยวกับกฎหมายอาญา คำสั่ง ระเบียบหรือข้อบังคับในการสอบสวน เกี่ยวกับกระบวนการยุติธรรม เกี่ยวกับการสนับสนุนของผู้บังคับบัญชาหรือสำนักงานตำรวจแห่งชาติ และด้านการฝึกอบรม อัครบุตร อัครสุชนบุตร (2548 : บทคัดย่อ) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของกำนัน และผู้ใหญ่บ้านในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด ในอำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ผลการวิจัยพบว่า

1. การป้องกันปัญหายาเสพติดของกำนันและผู้ใหญ่บ้าน พบว่า ได้มีส่วนร่วมป้องกันปัญหายาเสพติด อยู่ในระดับมากที่สุด ในประเด็นต่อไปนี้คือ การประกาศชี้แจงถึงโทษภัยของยาเสพติดผ่านหอกระจายข่าวหรือเสียงตามสายในหมู่บ้านร้อยละ 41.0 รองลงมาคือ ปฏิบัติตนให้เป็นตัวอย่างแก่ชุมชน ในการไม่เกี่ยวข้องกับยาเสพติด ร้อยละ 36.9 และการมีส่วนร่วมป้องกันยาเสพติดที่กำนันและผู้ใหญ่บ้านไม่ได้ปฏิบัติ คือเป็นวิทยากรการบรรยายเรื่องยาเสพติดตาม โรงเรียน ร้อยละ 5.2

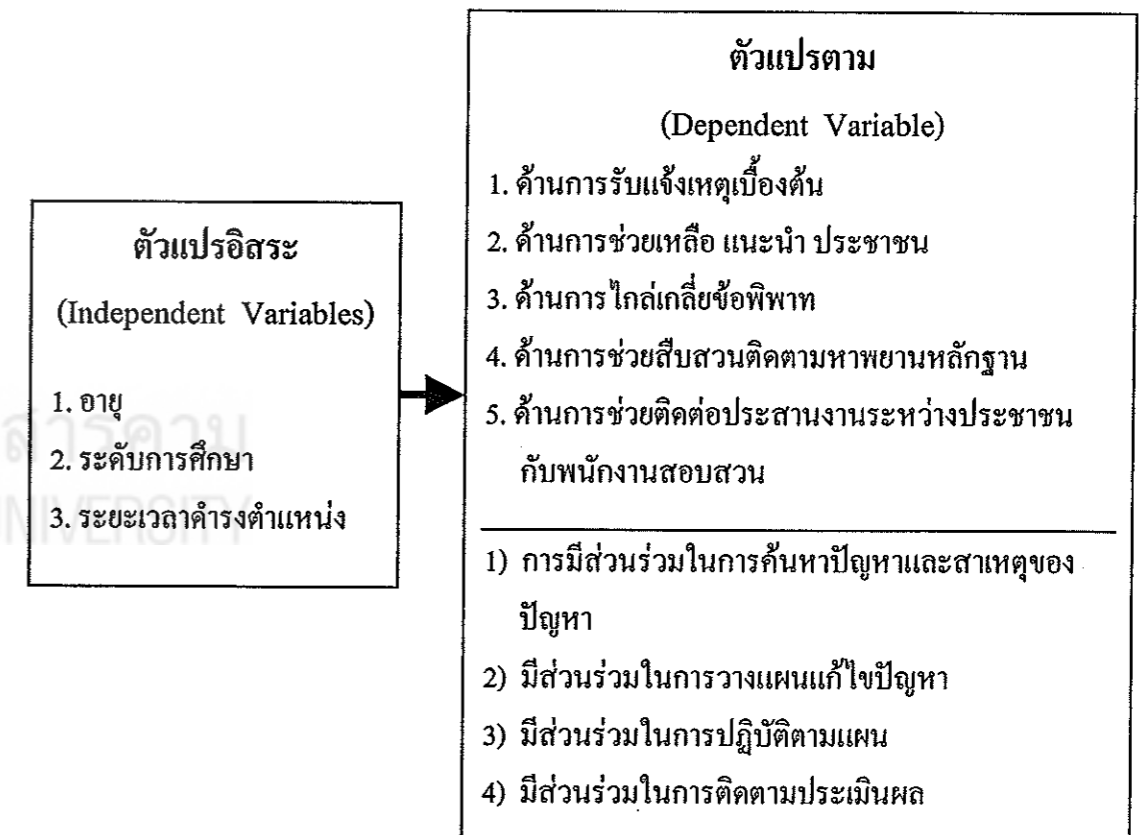
2. การแก้ไขปัญหายาเสพติดของกำนันและผู้ใหญ่บ้าน พบว่า ได้มีส่วนร่วมแก้ไขปัญหายาเสพติด อยู่ในระดับมาก ในประเด็นต่อไปนี้คือ ขอมรับและชักชวนผู้อื่นให้ขอมรับผู้ผ่านการบำบัดยาเสพติดให้กลับเข้าสู่ชุมชน ร้อยละ 63.5 รองลงมาคือ แนะนำแนวทางในการแก้ไขปัญหายาเสพติดแก่ผู้ติดยาเสพติด ร้อยละ 50.6 และการมีส่วนร่วมแก้ไขปัญหายาเสพติดที่กำนันและผู้ใหญ่บ้าน ไม่ได้ปฏิบัติ คือ การแจ้งข้อมูลผู้ผลิตยาเสพติดแก่เจ้าหน้าที่บ้านเมือง ร้อยละ 7.7

3. การเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด พบว่ากำนันและผู้ใหญ่บ้านที่มีอายุต่างกัน มีส่วนร่วมในการป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติดไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากการศึกษางานวิจัยในประเทศ พบว่าระดับการมีส่วนร่วมส่วนใหญ่อยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งส่วนใหญ่สอดคล้องกับสมมติฐาน ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อการมีส่วนร่วมของกำนันผู้ใหญ่บ้าน ได้แก่ ระยะเวลาดำรงตำแหน่ง อาชีพ ด้านบุคลิกภาพ และประสบการณ์เกี่ยวกับคดี ส่วนสภาพปัญหาที่พบเกี่ยวกับพนักงานสอบสวน คือ พนักงานสอบสวนไม่มีมนุษยสัมพันธ์เท่าที่ควร พนักงานสอบสวนยังขาดการพัฒนาทักษะในการปฏิบัติงาน

6. กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากการศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้สรุปเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยในครั้งนี้ ดังนี้

แผนภูมิที่ 7 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ที่มา : แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง และ ขั้นตอนการมีส่วนร่วมของ วิรัช วิรัชนิภาวรรณ